

330353

SCRISORI

CU MAI MULTE FIGURI ȘI UN ADAOS

BCU Cluj / Central University Library Cluj

PUBLICATE DE

E. HODOȘ

MEMBRU CORESPONDENT
AL ACADEMIEI ROMÂNE

S I B I U

TIPOGRAFIA VESTEMEAN

SCRISORI

— CU MAI MULTE FIGURI ȘI UN ADAOS —

PUBLICATE DE

E. HODOȘ

MEMBRU CORESPONDENT
AL ACADEMIEI ROMÂNE

BCU Cluj-Napoca

RBCFG201800287

S I B I U

TIPOGRAFIA VESTEMEAN

330353

*Ca'n basme-i a cuvântului putere;
El lumi aevea-ți face din păreri.
Și chip etern din umbra care pieri.
Și earăș azi, din ziua cea de eri.*

Al. Vlahuță.

1941/1942 (044)

CUVÂNT ÎNAINTE

Cititorilor acestor pagini le înfățișez câteva clipe din apropiatul trecut, politic și cultural transilvănean, în lumina unei serii de scrisori inedite, din a doua jumătate a veacului trecut (1849—1899), aflătoare în colecția de acte și corespondență a familiei subsemnatului.

Scrisorile, reproduse unele în întregime, altele în părțile ce mi s'au părut de interes, sânt semnate de :

Bărnauț, Papiu, Ios. Hodoș, Balint, Laurianu, Bariș, Măcelariu, Moroianu, Amos Frâncu, Ion Maniu, Al. Roman, Mitrop. Al. Șuluț, Eug. Brote, S. Albin, I. U. Jarnik, Axente Severu, R. Ciorogariu, Episcopul Nicolae Popea, V. Babeș și alții, — trecuți cu toții în lumea veșniciei, după ce au cheltuit suflet, sănătate și credință întru propășirea neamului.

Cercetătorii de amănunte vor descoperi, cred, în această corespondență puncte lămuritoare cu privire la viața și activitatea, politică și culturală, desfășurată de o seamă de intelectuali ai veacului precedent, intelectuali optimiști și încrezători în viitorul nației române.

Sibiu, Mai 1940.

E. Hodoș

1. *I. Christianu din Orade, cătră Simeon Barnutiu, „Președintele Comitetului Romanu”, în Sibiu. In cauza trimerii unei deputațiuni române la Viena.*

Urbea-Mare, 14 Sept. 1849.

Domnule! — Am ajuns în pace acasă, am început lucrul Comitetului (încredințat), și are succesul cel mai bun, toți au primit cu bucurie petițiunile Românilor și s'au promisat (făgăduit, legat) că vor trămite deputațiune la Viena. — Inșă este una rugare, ca să binevoști a trămite la Urbea-Mare, și anume la Episcopia română:

1. Resoluciune Imperială, de cumva este, precum și rezultatul adunării din Sabiniu (în loc de Sibiu totdeauna Sabiniu) precum am înțeles că ați avut. Mulți tineri și bărbați, preoți și mireni, au mers dela noi (dîn Bihor) la Iancu. Români de pe aice n'au alta în gură numai „Iancu”.

2. Inștiințați-ne când trămiteți deputațiune.

3. Ar dori foarte tare toți de aice, ca mergând deputațiune din Ardeal la Viena, una parte să se abată pe aice, că (o) vor primi cu bucurie, și earș că cale(a) e foarte sigură, și doară mai

scurtă — pentru cale de fier — eu în 4 zile am venit dela Viena până la Urbea-Mare.

Domnule Bărnuf, de cumva eu nu voi fi în Orade, placă a merge la Zsiga Nicolae sau Poinariu, neguțătorî, ear mai întâi la Alexi, el te va informa despre toate.

Așteptând epistola Domnieitale adresată la Oradea-Mare, rămân

Al Dniei Tale

Connational

I. Christianu m. p.

(P. S.) In această zi am înștiințat pe Popassu. Munteanu e acasă, și spune, că între scrisorile lui Puchner au aflat Ungurii una scrisoare, în care Balasiescu primește 40 mii fl. C. M., ca să-i întrebuițeze pe spionajuri. Frumos!!

==

2. Bărnuf, care își căută de sănătate în stațiunile climaterice din jurul Vienei, cătră Aug. Treb. Laurianu, în Viena, Landstrasse, Spitalgasse Nr. 15...

Kaltenleutgeben, 10 Apr. 1850.

Frate Laurianu! — Am fost la Căpitanul din Mödling; mai întâi m'au întreat de unde sânt, cât timp am fost în Blasiu (Blaj) și în ce deregătorie am fost acolo; după aceea, când am mers în Sabinu (Sibiu), și ce am fost în timpul revoluțiunei, până când am fost în Sibiu, cât am petrecut în țara rom. și de acolo unde m'am dus; ce știu de banii Seminarului, și ai Comitetului;

când m'am întors la Sibiu, și în specie fost-am în Sibiu, când s'au luat Sibiul dela Unguri? Ce dispozițiuni știu să se fie făcut despre numiții bani; unde am fost în ziua intrării Ungurilor în Sibiu, întâlnitu-m'am în ziua aceea cu Balasiescu, și ce dispozițiuni, știu să se fie făcut despre bani?

La aceste i-am spus istoria banilor Semina-riului, cum au venit la Comitet, care au fost silit să-i primească, pentrucă nu era sigur drumul până la Blaj, ca să-i pot trămite înapoi; cum i-au păzit la 21 Ian. până la 11 Martiu, atunci năvălind fără veste ungerii asupra Sibiului, n'au putut face despozițiuni ca la 21 Ian. — I-am spus că cu Balasiescu m'am întâlnit după venirea ungerilor odată în Cancellaria, apoi în casa lui, l-am întrebat ce dispozițiuni au făcut de bani, la care au răspuns că au umblat după carru (trăsură) și nu poate căpăta și vrea să trămite la Veștem la judele, însă acum era târziu, că nici putea să ajungă la Veștem, necum să se întoarcă; am ieșit din odăile Comitetului până în piaț ca să văd ce e; dar văzând că arde orașul de din jos și oamenii fug toți, nici eu nu m'am mai întors, ci m'am dus cu mulțimea fugătoare cătră Turnul roșu. Asta mi-au fost complexul răspunsului; i-am mai spus, că m'am întâlnit cu B(ălășescu) și în terra (țara) rom., unde mi-au spus că au aruncat 2 săculețe în locuri(?).

Intrebările au venit dela Wohlgemuth. La urmă m'au întrebat dacă cunosc pe Pocsă, care-i este affine, i-am spus că nu-l cunosc de persona, dar

știu că a fost Major în Tiuș. Căpitanul acesta e Baron, dar nu-i știu numele. *Barnutiu m. p.*

(P. S.) Mai trimiteți-mi Bucovine și alte Gazete, și de v'au mai venit vreo scrisoare din Ardeal, sau și alte noutăți. *B.*

3. *Groze lui Al. Papiu, probabil la Viena. Trimite copia adresei din 1851, către episcopul Al. St. Șuluț în Blaj. — Adresa grăește în favoarea tinerimii din epoca aceea de luptă și prigonire la Blaj. Tinerul Ion Groze, ca și Petru Brad, făcea parte din cei 12 teologi eliminați, în Mai 1843, de episcopul Ioan Leményi, din seminarul Blajului*).*

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Cetatedebaltă, 10 Iunie 1852.

Frate Alesandre! Adresa aceea ce o am îndreptat în 16 Martie 1851 către Episcopul Șuluțiu, și care ti-o am fost promis, eată ți-o decopiez în următoarele:

„Prea Sântite Parente! Bucuria carea o au simțit tinera noastră inimă numai la faima, că Majestatea Sa Prea Induratul nostru Monarh, după alegerea clerului unit din Tran(silva)nia și votul întregii națiuni, s'a îndurat a te denumi pre P. S. V. de Arhipăstor și Parente sufletesc al națiunii române (!) mult certate (cercate) și infestate, a fost una din cele mai mari ale vieții noastre. Dorim, precum dorește cerbul de iz-

*) Vezi „Procesul cu episcopul” pag. 61 și u., în G. Bogdan-Duică, Viața lui S. Bărnuțiu, Buc. 1924.

voarele apelor, să vă aducă Dumnezeu în scaunul Metropoliei române sănătos și poteros, spre a îndreptă pe cei rătăciți dela calea virtuții, ear celor buni a le da ocașiune a se face și mai buni. Dee Dumnezeu ca speranțele naționale ce atârnă acum dela P. S. V., nîciodată să nu se întoarne înșelate și lăcrimânde, ci dincontră ele să aibă un pămînt în P. S. V., care să le facă a fructui (rodii) însutit. — Tinerimea română, speranța venitorului națiunii române, crescută pînă acum mai cu seamă de părenți vitregi, (aluzie la cele petrecute în 1843 în Seminarul dela Blaj) și învățată în școala durerilor, a cărui (ale cărei) lacrimi ferbinți cauzate prin lungile suferinți naționale, pînă acum, nîmene nu le-au șters, la a cărui propășire, batăr dela grația și voia altora atârnândă, toți din toate părțile se uită cu invidie, și pe carea pînă acum nîmene nu o au ajutat după cuviință pe calea virtuții și a patriotismului, acum îș îndreaptă ochii inimii sale cătră P. S. V. și îș dorește alinarea durerilor sale o mare parte dela P. S. V. Să nu cumva P. S. V., condus poate de unii bătrâni ruginiți și răi, cari te-ar încunjură, după cum au făcut alții, să lapezi cumpătatele și modestele simțăminte ale tinerimii, care în P. S. V. privește pe al său Paladiu... *Consilia senum, manus juvenum vim habent...* Poftindu-ți din adâncul inimii, ca Dumnezeu să te țină pentru cler și națiune, așteptăm arhierasca P. S. V. binecuvântare, rămânând pe lângă sărutarea dreptei: Cetatedebaltă, 16 Martie 1851: Groze, Kutfalvi

Basil *), Ardeleanu Basil, Brad Petru, Moldovan Samuil și Nicolae, Krajník Simion *)“.

...te rog să nu faci tocmai mare publicitate din această scrisoare, care după a mea socoteală nu are așa mare importanță...

Al tău sincer amic
Groze m. p.

4. Al. Papiu către vărul său Ios. Hodoș. Cum se călătorea mai demult din Viena în Italia.

Trieste, 3 Nov. 1852.

AL. PAPIU ILARIANU
1827—1877

Vere Ioji. — Astăzi între 10-11 ore de dimineață am ajuns aici, și cu toate că-s mai morbos (aproape bolnav), totuș mă proper (grăbesc) a-ți scrie cum am venit pân' aci. Două nopți mai n'am închis ochii de loc; dar, mai ales astă noapte, eram să pier de frig; asta ți-o însemnez pentru aceea, ca de acasă să te îmbraci bine... În două locuri pân' la Trieste vei veni cu *Post-wagen*, întâia oară ai grijă să nu șezi înainte în căruț, ci înlontrul căruțului, pentrucă nici nu e așa frig, apoi mai poți închide și ochii puțin; ci, când te vei sui în căruț dela *Laibach* înapoi, e mai bine să șezi înainte, mai ales de vei fi și bine îmbrăcat, căci numai șezând înainte, poți să vezi bine locurile cele romantice; și mai vartos

*) Tot acolo, pag. 62, în notă.

în stațiunea ultimă pân' la Triest, poți să vezi într'adevăr, ca într'o panoramă reală, teritoriul triestin și marea — din depărtare, o vedere de minune frumoasă... Să-ți scoți bilete de drum și pentru ladă (plină mai ales de cărți) deodată pân' la Triest, ca să-ți iei o grijă și să nu mai ai învăluială pe drum... (Urmează lista cărților cerute)... Pân' ce te afli încă în Viena, ocupă-te cu limba italiană, că vei să aibi necaz pe drum... Să cruțăm banii ca lumina ochilor, că va să ne iee dr... în Italia fără bani, că pe aicea toate cele sânt mai scumpe ca în Viena. Și știi că la nîme, nici chiar la muntele pietății, nu te poți duce spre a-ți fi în ajutor. Io am intrat în chibzuri... Până voi scrie mai pe larg poimâne din Padua, spune salutarea mea la toți frații din Viena.

IOS. HODOȘ
1829—1880

Alesandru m. p.

5. *Al. Papiu lui Hodoș la Viena. Despre Si-meon Bărnuf.*

Padova, 10 Nov. 1852.

...In momentul acesta primii o scrisoare dela (Bărn)uțiu; el îmi scrie că, după multe dificultăți ce i s'a(u) pus, în urmă fu priimit supt condițiune ca să depună examene din studiile ascultate în Viena. Din scrisoarea lui Bărnufiu îți nsemnez următorul pasaj:

„că n'am venit în Italia numai ca să învățăm Corpus Juris și il Codice austriaco, ci, afară de acestea, ca să vedem cu ochii noștri și monumentele mărimii străbunilor noștri, ca să putem aduce și noi de aici câte un surcel la vetrele noastre din Dacia, și să ținem focul naționalității noastre, ca să nu-l stângă boarea getică și sarmatică” ... „Să vină și Hodoș cât mai curând” ...

A. Papiu m. p.

6. *Despre August Treboniu Laurianu, profesor la Iași și inspector general peste școalele moldovene, reținem un fragment dintr'o scrisoare al cărei sfârșit lipsește, scrisă probabil de Ion Rațiu.*

Viena, 24 Dec. 1852.

A. TR. LAURIANU
1810—1881

după rev. „Boabe
de Grâu” din 1933

Frate Hodoș, — Despre cearta între profesori (din Iași) și Laurianu știți și v'am scris și eu, acesta s'a potolit, unul dintre profesori s'a depus (destituit), ceilalți s'au rugat de iertare. Vodă (Grigore Ghica) e om bun,

părtinește tare pe Laurianu, dar mi se pare că numa(i) acesta e pentru el, toți ceilalți atât români, cât și străini în contra lui. Despre intrigile (a)cestor din urmă scrie Hormuzachi din Moldova către frate său din Viena în următorul înțeles: Consulul musullesc de aici (din Moldova) a înștiințat pe con-

sulul general muscălesc din București despre Laurianu că e director peste școalele Moldaviei, un om revoluționar, care a împrăștiat idei dacoromane între români, cu un cuvânt un om periculos. „Consulul din București a scris Vodei cum de a cutezat a pune în capul școalelor pe un atare om revoluționar și periculos”. Vodă i-a răspuns că toate acestea nu-s adevărate, — l-au escuzat că nu e revoluționar, nici periculos pentru p(rincipa)te, ci mai mult amic a(l) lor, bătându-se în contra ungușilor, ca și ei (rușii) și fiind cel mai mare apărător a(l) cauzei Austriei, și venind și aici cu concesiunea guvernului austriac. Ce au mai urmat, nu se știe, dar ne temem că Laurianu nu o va scoate. Vedeți cum se mestecă Meazănoapte în trebile interne ale p(rincipa)telor, — dacă și în unele ca acestea, îți poți face concludsiune și despre celelalte...

7. *Moroianu*, — numit de colegii săi latinizatori Maronianu, poate dela numele poetului *Virgilius Maro*, — iscălește scrisorile sale: „*Ciprian*”. Lui *Papiu* și *Hodoș* la *Padova* scrie:

Viena, 27 Dec. 1852.

Fraților! — Voi în Italia? în patria străbunilor noștri?... De trei ori fericiților!...

Sânt 12 ore noptiale (miezul noptii). Tocmai acum mă despărțiu de Peter, Onu și Șipotariu. Fuserăm la Leeb — nu la bătrânul profesor, ci la *Leeb* din *Freihaus*, la birt; mâncarăm, beurăm,

și desbăturăm cauza națională la pahare... „Gazetta Transilvaniei” va avea dela 1 Ianuar un concurent; Bunyevác (Șaguna) va iscrăsi(?) un jurnal cu numele „Telegrafulu Romanu”. Cetirăm cu toții programul la Leeb în birt. Acum pe noapte, o să-l trămitem și vouă, până atunci eacă un pasaj dîn el:

„Telegrafulu Romanu”, (cu cirile :) gazetă politică, industrială, comercială și literară.

Introducerea, ca la toate jurnalele; arată folosul, învățătura, luninarea, binecuvântarea...

FLORIAN AARON
1805—1887

după rev. „Boabe
de Grâu” dîn 1933

și altele cu care se încarcă un popor prin legerea (citirea) jurnalelor. Tendința-i va fi „a împărtași poporului român dîn politică, industrie, comerț și literatură idei și cunoștințe practice (actuale), potrivite cu timpul și amăsurate (conforme) trebuințelor poporului român”. Telegrafulu va ieși cu slove, dorește însă ca publicul să-și dea părerea și atunci, de va cere, va ieși cu litere. — Programul nu e scris rău, ba tocmai miroase à însuflețire națională. Redactor responsabil: *Aaron Florian*. Editura și tiparul Tipografiei diecezane.

Noi sântem de părere că și Blasianii (blăjenii) vor da un organ, ca să nu lase numai pe Șaguna să joace, și apoi vom avea trei gazete în Transilvania, — ce vi se pare?...

Frate Alexandre! Istoria ta s'a oprit în Braşov, am vorbit cu Mureşanu la plecarea mea încoace, el fu chemat în mai multe rânduri la poliţie, i se porunci ca să nu mai vândă nici un exemplar. însă toate exemplarele sânt încă la el, nu s'a confiscat, poate că ear le vor da iertare...

= Ciprianu m. p.

8. *Acelaş cătră Hodoş, despre Şaguna.*

Viena, 21 Ianuar 1853.

Frate Giuseppe! să-ţi scriu „ce trecere are Bunyevaczul în Ardeal?” Cu poporul am fost puţin în contact, unde am vorbit despre el cu oameni proşti... are vaza mare, dar nu-l iubesc, fug de el ca de un despot... Secelenii îl preţuesc mult, mai ales de când e Excelenţă şi baron... Eram în România. Mă întâlnii cu un unchi al meu, foarte avut, poate să aibă 12—15 mii ₰ (galbini). De ici, de colo, veni vorba de Şaguna. „Hei, că Şaguna e om mare, eacă are cavaleria (decoraţie), e excelenţă şi încă şi Baron”... „el face mult pentru neamul românesc”... (La contrazicerea lui Moroianu, „unchiul” răspunde :) „Apoi de ce zic popii noştri că el (Şaguna) face mult pentru români?”... „Dar oare, nepoate, ce seminar e ala dela Sibiu, la care adună Episcopul bani?... că şi eu am dat 50 fl(orini) m. c.?”... (Incolo, Moroianu continuă a face critică „Bunyevaczului”, şi Secelenilor, nu mai puţin diregătorilor „şerpuitori” români din acel timp).

Ciprianu m. p.

Notă. — Atât la venirea sa în Ardeal, cât și în primii ani de păstorire, Șaguna a întâmpinat nu puțină neîncredere în mijlocul multor cărturari, ardeleni și bănățeni, mireni și preoți, cum se poate vedea și din scrisorile contemporanilor, cari nu-l slăbesc din titlul de „Bunyevácž”, despot, unealtă sârbească și alte expresii și bănueli.

Cum e românul, rău de gură și bun de inimă, — așa se spune, — nici Șaguna n'a scăpat de „cinstea” de-a fi cântat în versuri-cuplete, ca b. o. cele mai de jos, găsite în hârtii rămase de pe atunci:

„A lui Schaguna

De vrei să fii preuteasă,

Vinde-ți tot ce ai casă;

Vinde-ți oi și vinde-ți boi,

Și trimite-aici la noi“.

Aceiași cărturari însă, înțelegem pe cei ortodocși, și-au schimbat cu mersul vremii tot mai mult opiniile rele și, din neîncredători, au devenit aderenții și admiratorii arhierelui dela Sibiu. — (E. H.)

9. *Acelaș cătră Hodoș și Papiu. Impresiuni, între altele, din Principatele române.*

Viena, 11 Oct. 1853.

Fraților, — Ieri am sosit aici. Am fost în România (Muntenia), ba și în Moldavia. O, fraților, cu cât e mai bine acolo, decât în Europa cea cultivată. Acolo, în acele țări și popoare semi-barbare, se mișcă și răsufă omul cu mult mai

liber decât în țările și între popoarele cele civilizate ale Europei occidentale; acolo nu e nici umbră, nici urmă de despotismul și poliția cea rafinată din statele cele civilizate ... În România (Muntenia) merg trebile bine, poporul e deștept, nenumăratele necazuri l-a(u) învățat a fi și diplomat. Crucea și vorbele cele sante (sfinte) ale generosului proteptoriu (protector, rusesc), nu mai au căutare, el e judecat du(pă fapte). În Moldova e mare mizeria... În T(ransilva)nia e de perit. Biurocrația te omoară... În Galați am văzut vreo cincizeci de exemplare din Istoria ta, frate Ales., — are trecere. În Arad la poliție, acum în trecerea mea, am văzut patru teancuri... Fraților! vă trimit 40 fl. m. c., până una alta... împărtiți-i amândoi... Bătrânul ce face (Bărnuf)? îl salut de o mie de ori, că complimente știu că nu primește. Valet!

Ciprianu m. p.

10. *Acelaș cătră Papiu și Hodoș la Padova. În cauza stipendiilor. Poliția vieneză cercetează, în legătură cu atentatul comis asupra împăratului, și pe studentul român Moroianu.*

Viena, 21 Febr. 1853.

Fraților! — ... Despre infernalul atentat, asupra Majestății Sale prea bunului nostru Monarh (Francisc Iosif), veți fi știind din gazete. Noaptea după atentat mă cercetă și pe mine Poliția: un comisar, un jandarm și un soldat de siguranță.

Era la 1 oră. Mă întrebă de nume, de naționalitate și de pass (pașaport). I spusei, că-s Morojan, român, și-i arătai passul, — toate a(u) fost bune, și eu mă aruncaii de novo în brațele somnului...

Vedeți, pentru un p... de c... sufer și cei mai credincioși ai sacratissimului Tron. Dar nici nu se poate alt fel, binele Statului cere ca să se cunoască cei buni din cei răi...

Fiiți sănătoși.

Al. Maronianu m. p.

11. *Bărnuf lui Hodoș, condoleanțe. Dintr'o scrisoare copie; ms. original e la Acad. Rom.*

Pavia, 9 Dec. 1853.

Frate, — Cu durere am preceput (primit) (a)nunțul despre moartea Tătâne-teu că n'au ajuns ca să te vadă și absolut cu onoare și laureat, ma se vor bucură cei vii în locul morților, și Câmpia va prinde augurii nouă de letisime speranțe, văzând că resar preste ea luminele Callianilor și Maiorilor; cum n'am dorii ca să ne vadă progresele moșii și părinții carii au dorit ca să nu fie mai învățați decât noi pe dealurile și văile noastre, ma noi nu le putem mută cele ce le-au stătorit ursita cu decret absolut, și cu putere nestramutată, numai atâta putem ca să luminăm cu științele noastre mormintele părinților, da' dacă nu-i putem neci îmbucurà, neci ajuta pe cei morți, să-i ajutăm pe cei vii ca advocați și Invățători, și să facem și noi ceva.

pentru gloriificarea timpului nostru, de unde să poată lua îndemn viitorii cum luăm și noi dela Măimarii noștri cei ce au strălucit oarecând în patria noastră cu știința și cu virtuțile lor...
B(ărnut).

Adresa: Al Sigr Giuseppe Hodosiu a Padova.

12. *Bărnuf către Papiu și Hodoș.*

Pavia, 10 Ian. 1854.

Fraților, — Numa la 1 după amiază căpătai scrisoarea. V'am fost scris că numai 40 f. am la mine, 5 i-am fost spendit (cheltuit) pe vipt (mâncare) de 10 zile, pe 31 f. am cumpărat aceste bancnote = 35 f. (36 f.), mi-au mai rămas 4 f.; 1 îl dau îndată pe lemne cu care mă ajung în 10 zile, fiindcă nu fac foc decât seara. Indată să-mi trimiteți bani cât ce ajungeți în Viena, că cei dela Maior(escu) și dacă-mi vor sosi, numa pe vipt îmi vor fi până la rîgoros. Am fost scris lui Balint, ma n'am cerut nimic, numai i-am răspuns că am recept banii. Aveți grijă de faceți economie cât veți putea, ca să mă ajutați și pe mine. Valetе.
B(ărnuf).

13. *Bărnuf către Hodoș sau Papiu.*

Pavia 22 Ian. 1854.

Frate, — Am recept tesile, gratațiunile, 15 fnii, și scrisoarea din 20; asta numa acum la 2 ore; cred că te va ajunge încă în Padua

scrisoarea asta, io n'am alta să-ți scriu decât că voi pune al doilea exame(n) în 7 Febr., io gândeam că nu va fi așa mare scumpete în Viena ca aici în Italia; aş fi dorit și io să ne întâlnim în Milan; beserecă ca domul din Milan nu vede omul nici în vis; nu te mai saturi a te uita la ea; scrie-mi când vei plecà, bine e să mergi pe la Treviso ca să mai vezi nu numai calea Triestului. Scrieți-mi și din Viena, ca să știu și io ce idei au nemții de acolo, că nu leg gazetele Vienei. Ma, ante omnia, cum v'am mai scris faceți economie cât veți putea, ca să mă rescumpărați și pe mine de aici. Numa de ar fi țara în pace ca să pot fini odată și io. Maiorescu zice că pe un Episcop unit îl pun în Sabiniu (Sibiu), ma în Gazetta uffle di Milano Nr. 9 (din) 1854 stă expresse că în *Armenopoli* (Gherla), și Papa-i numește pe Români tot Valaci (cu cîrile: Valahî) în allocațiunea sa din 19 Oct. 1853.

B(ărnuf).

(La sfârșitul paginei prime scrie: Verte, ear pe a doua pagină continuă):

Dacă veți ajunge în Viena, faceți-le vizite la toți, — Dobran, Maiorescu, și alții cari vor fi acolo. D. Hormuzachi cred că nu mai e acolo, — ca să nu vă judece dacă nu i-ați cercetà, că deveți (trebuie) să fiți Procuratori, și să aveți cunoștință, și mână bună cu toți; în dispute știu că nu vă veți lăsa, că nici n'ar folosi nimic.

Dacă te vei întâlni cu D. Mag(heru), spune salutare; dorul nostru al tuturor îl va însoți pe

undele Arhipelagului, și fiindcă nu putem ajuta altminte, vom ruga zeii nemuritori cari priveghează asupra României, ca să creeze o inimă și o unire în toți Românii pentru scăparea patriei! (Sublinierea noastră).

14. *Papiu către Hodoș la Padova. În drum spre Viena.*

Trieste, 14 Ian. 1854.

Frate, — Azi la 2 ore ajunsei aici. Azi dimineață la 6 plecarăm dela Venezia. Atât ce m'au secat necazurile cele ordinare pân' ce mi se vidimă acum la 4 ore pașaportul. La 8 ore voi pleca. Luni demineata la 5 ore voi fi în Viena. Voi scrie îndată... la toți amicii italieni, la bătrânul (Bărnuf) etc. Mai am încă pe cale un aur de ai lui Bunaparte. Salutare la neuitații noștri amici din Padova... Iți scrisei, ca să știi că-s viu încă.

Alesandru m. p.

15. *Al. Papiu către Hodoș. Sfaturi de drum și altele.*

Viena, 17 Ian. 1854.

Frate, — Moneta (de primit) e securissima. Azi, mâne, de ici, sau de colea. Scriu în cancelaria lui Maiorescu... Ieri prânziram la Gen. Magh(eru). El e chemat de Sultan. Așteaptă ca să te vază și pe tine, și apoi pleacă îndată prin Trieste, Adria, Mediter(ană). Mă poștește și pe mine; se 'nțelege că nu mă pocî duce... Aseară

ținurăm consiliu mare, și rezultatul fu ca să vii și tu prin Trieste: a) pentruca să poți ajunge mai curând; b) ca să nu spenzi (cheltuești) în deșert banii cari nu-i avem; c) pentrucă nu e stradă (cale) ferată pe la Milan, Tirol; d) și dintre toate, pentrucă acum earna de secur (sigur) vei îngheța prin munți. Io încă sânt morbos (bolnav) de frigul ce am suferit. In Viena frig, și scumpe, scumpe, scumpe. Cu 60 adecă șasezeci f. m. c. numai miserabilmente o poți scoate pe lună. — Nu pot mai multe, pentru-că mă așteaptă Magh(eru). Adio la toți. Vino îndată.

Alesandru m. p.

Adresa: Al Chiarissimo Signore Giuseppe Dr. Hodosiu, Padova, ferma in posta.

16. Al. Papiu către Hodoș în Padua. Trimitere de bani și povețe.

Viena, 27 Ian. 1854.

Frate, — In astă dimineată la 10 ore îți primii letera (epistola); îți scriu la 11. Imi pare foarte rău că n'am mai mult de 10 f., că ți-aș trămite și 1000, numai să te văd odată plecat... Am spedit lui B(ărnuf) 50, ție 20, la Maniu 150... când aș putea, ți-aș trămite crucerul cel din urmă ce l-aș putea câștiga pe verce (orce) cale. Toate sânt cu neputință, precum te vei convinge dacă sosind vei vedeà inimele cele înghețate de aici. Io sper că dacă vei urmà ca un bărbat care știe prețui împrejurările, și se știe dominà

pe sine însuși, vei putea ieși cum se cade. Un bărbat cuminte totdeauna caută să se afle în stare a învinge împrejurările și a predomină simțămintele cele trecătoare; singur un astfel de om poate simți bucuria îndestulării, mulțămirii cu sine însuși.

(Urmează vreo zece șire, în italienește, către „Amico Petri”, pe care îl roagă să ajute pe „Giuseppe”, ca să plece neîntârziat).

Alesandru m. p.

17. *Al. Papiu către Dr. Ios. Hodoș în Bandu. Cu privire la istorie.*

Viena, 20 Aug. 1854.

Frate, — Fiindcă în orele-mi libere mă ocup parte cu Istoria din 48, parte cu comentarea vechilor și nouălor legi despre raporturile între țărani și Domni, comparând starea țăranilor noștri, de astăzi și de pân' acum, cu starea țăranilor nemțești după normele respectivelor lor legislațiuni, dar mai ales cu starea țăranilor din principatele române și cu legislațiunea relativă, veche și nouă —: mă văd constrâns a-ți scrie următoarele... (cere, dela Hodoș și dela alți tineri colegi vienezi, să i se trimită: cărțile, corespondența, documentele istorice și alte acte, lăsate spre păstrare, în lăzi și pachete, la diverse gazde din Viena).

Ceice se pricep la istorie, zic cumcă adevărul istoric nici odată nu e în stare istoricul a-l reproduce, și cumcă istoriile, mult-puțin, toate-s

false, sau cel puțin imperfecte. Cauza e că-i cu neputință istoricului a avea cunoștință exactă despre motivele cele adevărate ale autorilor faptelor, ale agenților istorici; eară faptele fără motivele lor, așa nu se pot concepe ca (o) cauză fără efect. Io din parte-mi mă aflu în acea pusețiune fericită, că cunoșteam de aproape pe agenții principali ai istoriei mele, nu numai în persoană pe cea mai mare parte, ci, pe toți, chiar și după motivele lor cele mai ascunse ce le depuseseră dânsii în epistolele lor, care apoi veniseră în posesiunea mea. Știți că documentele istorice adese ori sânt numai minciuni diplomatice, dară epistolile private sânt mai totdeauna receptaculul cel mai fidel, cel mai elocvent al motivelor și simțemintelor celor mai sincere, celor mai secrete. Și eată că io chiar aceste epistole, aceste documente veridice, în care mi se înfățișa(u) în fisionomia lor cea genuină toți Românii din diversele părți ale Aust(riei), nu le aflu! — (Se arată, pe scurt, conținutul mai multor corespondențe).

Vale, Valet.

Alesandru m. p.

==

18. *Al. Papiu către Ios. Hodoș la Bandul din Câmpia Ardealului. Dorul de mamă și de casă.*

Viena, 25 Sept. 1854.

Frate, ... primii în zilele acestea dela cumnatu(l) meu o scrisoare tristă, o cât de tristă! Dacă nu mi se rumpe întru adevăr inima de

această scrisoare, altă cauză nu e, făr' numai aceea că necazurile inimii mi-s împărțite. El îmi descrie starea familiei și mă cheamă acasă. Și cine ar dori mai mult decât mine să mă duc acasă. Copilul cel crescut între lupi, după ce l-am întors cu puterea în mijlocul oamenilor, în momentul ce a învățat limbă omenească, i s'a rupt inima de dorul lupilor și silbelor (codrilor) între care petrecuse primele zile ale vieții, și muri de dor! Mie încă mi-e dor de casă. Și când aș putea să mă duc, și apoi îndată să mă și întorc, acum, în momentul acesta, aș și pleca cătră casă. Aceasta însă nu se poate! Pe tine însă te rog ca de poți îndată la primirea acesteia să mergi la mama acasă, să mângâi pe mama și pe surori, și să întărești inima cumnatu-meu Vasilie. Toate să le faci cu o manieră potrivită, și așa ca și când io singur aș fi fost în mijlocul lor...

Alesandru m. p.

Aceeaș scrisoare, a lui Ales. Papiu din Viena, cătră Hodoș la Band se sfârșește cu un Postscript: Despre fostul prefect de legiune dela 1848/49, Mikeș, zis și Micaș Florian, răposat la Bistrița în 1876; născut pe la 1824 în Jucul de jos.

P. S. — In zilele acestea petrecu pe aici un Beamter — român! — din Ardeal. Spunea multe de toate... (Despre Iancu): el putea să fie până acum, de ar fi avut minte, cu titlul de baron, și de general, cu bani mulți, cu ominie la Împăratul. Și alte asemenea. L-am ascultat pân' în

capăt cu inima sângerată, dar n'am aflat cu cale a-i răspunde nici un cuvânt.

Tot acel Beamter mai spunea că astă-primăvară trecuse prin Turda; se afla prânzând la un birt, când eată că se pune la masă lângă el un bărbat ca de 30 ani, aveà în cap o șapcă românească, cu șerpar peste mijloc, cu un zsaskău (pungă) într' însul de (cu) tabac, în spate cu țundră și pe umeri cu sbici, cu cioareci de pe sate, și cu ciobote mari întinate în picioare. Fața bărboasă, deș smolită, dar nu desperată; el iș bătea joc de noi, beamterii, și se lăudă și se credeà mai fericit el ca econom, decât noi ca beamteri, și se credeà mai bun român el retras de toată lumea, decât noi beamterii cei ocupați cu trebile țării! Știi și credere-ai cine era acesta? mă întrebă Beamterul. Acesta, zice, era *Mikeș*, fostul membru al Comitetului (național) și fostul Prefect. Vezi, zice, unde ajunge omul dacă n'are prudență! Zisei și io, așa sânt unii oameni, originali de tot; — mie însă îmi pare bine că nu e desperat și crede în viitor. — Ai păcătui dacă nu l-ai cerceta. Spune-î salutare din parte-mi*) Te va întreba mama: când mă voi înturna io acasă. Tu vei răspunde cum vei afla mai înțelepțește.

*) Ios. Sterca Șuluțiu scrie despre Micaș Florian: „Intors acasă — după revoluție — s'a susținut în mare sărăcie ca instructor“, (Enciclopedia Rom., Sibiu, 1901, pag. 268). Lucrul nu pare a fi adevărat, după cele comunicate în scrisoarea lui Papiu.

19. *Sim. Balint lui Ios. Hodoș în Viena. Intre alte știri, amintește impresia plecării din Ardeal a „Bătrânului“ Bărnauț.*

Roșia, 5 Dec. 1854.

Domnule, — ... Așadară pe Domnu(l) venerandul Bătrân Bărnauțiu îl perdem din Impărăția și Patria noastră, — astfel este lumea, nu e vina lui, dar mai mult a noastră. Angelu (îngerul) Domnului să-l povățuească în noua intrândă Patrie și să-l scape Dumnezeu de rău și de ceice n'au Dumnezeu. Spune-i, de va mai fi pe acolo, salutare dela mine și călătorie fericită...

Al Domniei Tale

stîmător

Simeon m. p.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

20. *Invitare lui Ios. Hodoș să ocupe catedră de profesor la Academia Eșului sau din Iassy.*

(Cu cirile:) Onorabil Dsale Doctor Iosif Hodoșu, — Pentru catedra de limba și literatura Română în clasile superioare și în cele de filosofie din Academia Eșului, urmând (având) nevoe de un profesor capabil, Mî(nistrul) Depart. acesta al Cultului și al Instrucției publice, înștiințat prin D(nia)lui Inspectorul General a Școalelor că Dta ai fi persoana care ai putea purtă cu onoare asămînea îndatorire, are onoare a te învîta, ca dacă ești dispus a veni în Moldova, și a servi în postul propus cu onorariul de 10.000 lei adică 270 ₰ 10 lei pe an, prevăzut prin Biudgetul Școlariu; apoi să binevoîți a-i face cunoscut despre suma de banî ce va avea a se trimeti pentru

cheltuelile venirii D-tale, și a te prepara pentru aceasta cât mai curând.

(Două subscrieri).

Secția I-a.

No. 1373

1857, Mart 7 zile (st. v.).

Adresa: Domnului D-or Iosefu Hodosiu în casa Domnului Protopop Simeon Balint, per Abrudbánya, *Verespatak*, în Transilvania. No. 1373. (Scrisoarea, „Recomandirt”, are sigilele poștale: Iassy 24, 3; Seret 25, 3; Clausenburg 28, 3; Karlsburg 30, 3).

21. *Ioan Maior, „concepist” la Ministerul de justiție din Viena, în urmă avocat în Lugoj, comunică lui Sim. Balint știri vieneze. Publicăm pe cele privitoare la Ioan și Titu Maiorescu.*

Viena, 29 Iulie 1857.

I. MAIORESCU
1811—1864

după rev. „Boabe
de Grâu” din 1933

Domnule Balint! — ... DI M(aiorescu) a fost plecat în 16 Iunie la Istria și s'a întors în 26 Iulie. Scopul călătoriei lui a fost limba. Acum șede de vreo câteva zile la mine până ce își va căpăta locuință. Doamne, ce mai pace am cu el în casă, toată noaptea nu dormim; apoi dimineața se scoală înainte de revărsatul zilei, se duce la fântână și mă omoară cu apa. Nu-mi dă pace până ce nu-i beau io lui câte două trei păhare

de apă rece pe nemâncat. Ris-am de multe ori... mai ales când ne aducem aminte cum mă îmbătrânise el cu mamăliguța lui înainte de vr'o 7 ani, când am fost la DTa în Roșia. (Când adevărat I. Maiorescu întocmea raportul lui Balint din 1848/49, mâncarea sa de seară era de obicei mămăligă cu lapte).

TITU L. MAIORESCU
1840—1917

În 27 Iulie am fost la cetirea clasificărilor în Teresian. S'au ținut 6 orațiuni în 6 limbi: întâi în cea latină, apoi francească, italiană, englezească, magiară, și în urmă în cea germană.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Titu Maiorescului a perorat (a rostit cuvântul) în limba italiană. El e în a 7. clasă, emînens distinctus, face onoare românilor. Ieri a plecat la Brașov, la mamă-sa. Tată-so mai rămâne în Viena pe vr'o câteva luni... (Restul lipsește).

22. *Bărnuză către Balint. Documente naționale privitoare la românii ardeleni și bănățeni.*

Iași, 15 Aug. 1857.

Reverendissime Domine! — Den (trebuie) să mă escus, și nu știu dacă voi fi escusat, că de când sânt aici în Moldova, nici nu ți-am scris nemica, nici nu am răspuns la obligațiunea cu care m'ai oblegat cu atâta generositate; acum aș fi în stare să răspund măcar pe jumătate, totuși

îmi cer încă dilatăiune (amânare) până la începutul cursului scolastic viitor, și atunci nu știu ce va mai fi cu noi.

Am auzit că Papiu și-au scos pașaport pentru Ardeal, dacă ar voi să redice documentele naționali ce sânt depuse la Dta, io cuget că ar fi lucru foarte periculos să se transporte acele docum. prin țări străine și să se înstrăineze dela Români Transilvani, a căroră proprietate sânt; sper că te vei uni întru acest cuget cu mine, și sper că se vor uni și alți amici ai noștri, fiindcă acele docum. nu sânt proprietatea Dluî Papiu, nici a mea, nici a altuia privat, ci sânt proprietate națională, că(cî) de am și cules-o o parte io, alta Papiu mai ales dela Bănăteni, alta Dvoastră, de aci nu urmează că ar fi proprietatea noastră, ci dacă voim a fi sinceri, demu (trebuie) să le recunoaștem de proprietate națională, numai plenipotențe câte sânt între dânsule, care nu se pot despărți de celelalte, și cari nimene nu le poate ocupa, redica, transporta ca ale sale lucruri private. Papiu are meritul că le-au (sic) pus în ordine, însă prin aceasta și-a câștigat numai drept ad mercedem laboris sui, nu proprietate.

Așadară nu e nici mai drept, nici lucru mai național, decât să rămână documentele în Transilvania și anume la Dta, până ce veți face altă dispusețiune pentru viitoarea lor securitate, așa va putea să le consulte ori care român ar voi să lucre ceva dintr' însele, și se vor putea înmulți, eară dacă le va esporta cineva în țări

străine, se espun la pericol, și nici un român cu judecată sănătoasă nu le va putea folosi.

Eartă, Rme Dne! că te incomodez cu această pretensiune care o țin de inomisse necesară.

Spune familiei Dtale cele mai cordiale salutări din parte-mi, și închinățiuni la toți amicii noștri, și dacă vei avea timp scrie-mi câteva litere și despre fratele nostru Avram (Iancu) ce face, cum trăește?

Al Dtale

frate

S. Barnutiu m. p.

(Papiu a păstrat totuș la sine documentele, — aflătoare astăzi la Academia Română).

23. *Ios. Hodoș și Sim. Balint către cei de acasă în Roșia.*

Viena, 23 Nov. 1858.

Noi încă tot în Viena sântem, și nu știu până când vom mai fi încă; precum ni se arată, poate și până de azi într'o săptămână tot aici vom fi, că împăratul nu vine acasă până poimâne, — joi — seara, și precum se spune, nu va da audiență până luni ce vine, adecă în 29 Noemvrie. Io din parte-mi am făcut ale mele încă în Vinerea trecută, precum v'am scris în epistola noastră cea mai din urmă din 17 Nov.; și am umblat bine, s(ânt) îndestulit cu succesul vizitelor mele. Vorbirile mele, pe unde am umblat, și răspunsurile și speranțele ce mi le-au dat, vi le voi spune dupăce voi ajunge acasă. Tot în acea Vinere,

când umblam io dela un domn la altul, Tati (Simeon Balint) a pontificat în biserica Sta Bãrbara, fiindcă erã chiar ziua de naștere a împãrãtesei. Dupã aceea ne-am întâlnit cu tinerii dela facultãțile de aici, și cu clericii, și ne-am petrecut de ní-a mai trecut de urât. Tati mai mergeã, și merge în toate zilele, pãnã la Lemenyi, (mama lui Balint era din familie lemeniascã), și așa a trecut o zi dupã alta, pãnã ce am ajuns astãzi la a opta zí a petrecerei noastre în Viena.

SIMEON BALINT
1810—1880

(Urmeazã scrisul lui Balint): dar urãtu(l) întru atãta ne-au cuprins, încãt gãndim cã nu vom mai scãpa de aici... sãtura-tu-m'am și de bere, și de melanj (cafeã cu lapte), și de francfurter, de abeã apucãm sã mai devenim odatã la mãmliguța noastrã... (Dupã îndrumãri gospodãrești, continuã): îndatã plec acuma și eu la Ministru(l) justiției și șefii de acolo, la vizitã. Fiți sãnãtoase, poftesc

Ai voștri

*Simeon m. p. și
Iosivu m. p.*

Adresa: Pentru Doamna Carolina Balinth în Roșia.

24. *Simeon Bãrnuț cãtrã Ios. Hodoș, despre deschiderea unor mine de fier și de cãrbuni în Moldova.*

Eși, 26 Dec. 1859.

Domnule! — Domnul Ministrul lucrărilor publice, voind a deschide baie de fer și de cărbuni aici în Moldova m'a întrebat, dacă cunosc pe cineva din românii ardeleni care ar avea și practică spre a derege atare operă, și plăcere a veni în Moldova pentru acest scop; io am răspuns, că neavând corespondență cu românii din Ardeal, nu cunosc, dar voi întreba, și atunci voi răspunde. Deci Te rog, să ai bunătate a întreba pe domnii montaniști români cari vor fi acolo la băi (mine), care dintre Domniile lor ar avea plăcerea a lua asuprași această sarcină? Diredtorele (directorul) acestei opere ar avea pe lună onorarul de 1500 lei, actualmente 18.000 lei, cari, în cursul vistieriei după care se solb (plătesc) deregătorii statului, fac 556 galbini. Adjuncții directorului, doi sau trei, cari eară ar fi montaniști ardeleni, ar avea fiecare 12.000 lei pe an; viaticul încă s'ar da din casa statului Moldovei. Mai întâi însă ar fi neapărat, ca directorul să vină în Moldova spre a cerceta unde ar fi locul mai acomodat spre a se deschide atari băi, pentru ca apoi să se poată lua măsurile necesare. Repețesc rogamentul ca să binevoești a face această întrebare și a mă înștiința cât mai curând vei putea.

Al DTale

obligatîsim, devotîsim serbîtor

Sim. Barnutiu m. p.

(Petru Boieru, dela minele din Săcărâmbul Ardealului, într'o scrisoare din 14 Febr. 1860, declară că primește însărcinarea, — dar cere să i se mijlocească, la guvernul austriac, un concediu de mai multe luni). =

25. *Papiu din Berlin către Hodoș la Abrud.*

Frate Iosive, — Am primit scrisoarea ta, la care am să-ți răspund mai pre larg, mâne poi-mâne. Deocamdată eată-ți alătur un pachet cu 10, adecă zece, galbini imperiali. Te rog să-i schimbi în bani de hârtie, și apoi să-i trimiți mamei prin o ocașiune care o vei află tu mai sigură. Aș dori ca mama să primească banii în mână dela acela prin care i vei trimite. Mai mult nu pot deocamdată, fiindcă sânt și eu în împrejurări de așa. Vei spune la ai mei salutări și că sânt bine și sănătos. Inainte de a face vre un pas decisiv în cauza ta, mi-ar părea bine dacă m'ai înștiință mai întâi. Așteaptă altă scrisoare. Valetе. Sărutare.

Alesandru m. p.

Berlin, 18 Mart s. n. 1860.

Adresa: Herrn Dr. Ioseph Hodosiu zu Abrudbanya, in Siebenbürgen. Anliegend: Ein Kästchen markirt: I. H. Gehalt 10 Dukaten... Berlin, Potsdamer Bahnh. 18. 3. 6—7. — (Notița lui Hodoș: am trimis 65 fl.) =

26. *Gh. Bariț către Ios. Hodoș. In cauza petiției românilor monarhiei austriace către senatorii imperiali la Viena.*

Domnule și Dorite Amice! — Maghiarii au petiționat de mult pentru: „Restaurarea drepturilor vechi”; sașii le-au urmat înainte cu 6 săptămâni; galizianii(?) întocma, precum veți fi văzut din unele jurnale. A sosit timpul ca să spargem și noi (gheața de) tristă tăcere de ani zece.

Românii din Țara Bârsei naintară tocma cu poșta de astăzi o petițiune către Senatorii imperiali, ale cărei puncturi (puncte) pregătite de mai înainte sânt însărcinat a vi le comunica și DVoastră, pentruca dacă cumva aflați și DV. de o *absolută**) trebuință a subșterne (înainta) o asemenea rugămintă „Cătră Inaltul Senat imperial” la Viena, să cunoașteți ce am cerut noi, pentruca în mijlocul acestei întunecimi să nu ne contrazicem... Incolo, noi la compunerea rugăminții observăm următoarele reguli :

G. BARIȚ
1812—1893

Din gravamine am ales numai pe cele fundamentale. Am pus la călcâi numai vreo 60 subscripțiuni, însă tot alese bine... Am cruțat pe sârmanii amplexații noștri c. r. (cesaro-regali), pentruca nici unul din ei să nu se compromită fără trebuință și fără timp, că și așa ni-i avem puțini; sântem noi destui pe dinafară.

Dv. ați mai aveà să observați: 1. O grabă mare, pentruca nu cumva Senatul să se închiză

*) Toate sublinierile aparțin lui Bariț.

fără veste. — 2. Să tăiați *toate* acele puncturi care nu vă ating și pe Dv. imediate, și să puneți altele, de ex.: Cauza munților Dv., *dacă* aceea încă nu e terminată, ceea ce noi nu știm. (Să lăsați afară de ex.: pp — punctele — însemnate cu *Non* la margine, — scrie în paranteze Barif). — 3. Să nu vă prea întindeți la comune multe, două, trei mai mari vecine sânt de ajuns, care apoi să fie reprezentate cel mult de 50 subscripțiuni *fruntașe*. — 4. Rugămintea să se compună *astădată* în limba germană: An den Hohen Reichsrath der Oesterreichischen Monarchie. — 5. Să se trimită la un amic, carele să o dea deadreptul la mâna Arhiducelui Președinte. — 6. Aici nu s'a făcut osebită între uniți și neuniți; dacă însă pe la Dv., — ceeace noi earăș nu știm, — din o cumplită nenorocire ați fi constrânși a vă separa, fie, — să dea unii și alții separați, numai uniții apoi să avizeze pe Dl Andrei Mocioni Senatorul împ., ear neuniții pe Episcopul A. Schaguna (sic), ca pe Senator. — 7. Să se păzească cea mai severă discrețiune față cu toți născuții noștri oponenți, până când veți fi siguri că actul Dv. va fi ajuns și că a fost primit; va veni apoi timpul, când se va putea publica și prin jurnale. — 8. Punctele suplicei la nici un caz să nu se pună în ordinea în care le-am pus noi, ci Dv. ați putea începe de ex. tocma cu p. 17-lea ca punct 1. — 9. Punctul din urmă să se elabore(ze) și mai pe larg. Să punem tot pondul pe Constituțiunea reprezentativă cu un cenz ca de

10 f(iorini) v. a. contribuțiune direaptă, și să o cerem ca să ni se dea cât mai curând. Noi românii numai în o dietă, în carea să fim reprezentați și noi după ținuturi și — firește după majoritatea poporimii, — ne vom putea înțelege și cu guvernul, și cu compatrioții noștri unguri și sași, numai în dietă reprezentativă, sau nicidecum.

La Alba Carolina (Alba-Iulia, Karlsburg) încă s'a trimis o copie ca cea 'l. (alăturată), eară pe airea în părțile Dv. nu. Pe bunul nostru Domn Grigoriu Mihali, protopopul din Zlatna, nu am îndrăznit a-l supăra în doliul în care se află; ci D.Ta vei avea bunătatea de a-i comunica după împrejurări și a vă consulta.

Cu stîma cordială cu care am fost totdeauna, rămân

Al Domniei Tale

frate și amic

Brașov 1860 Iunie 18/6

Georgie m. p.

=

27. *In aceeaș cauză se trimite din Lăpușul un-guresc, cu data de 1 August 1860, un act: „Pentru D. Doctoru Hodosiu în Abrudu“. Actul spune:*

In 1 Aug. a. c. s'a su(b)scris de românii noștri, în fruntea căroră 4 Protopopi traptuali (din tracte), o adresă de mulțămită cătră Es. Sa B. de Siaguna la Viena, în care fu(ră) între alte multe și punctele următoare:

(Urmează zece puncte, din care publicăm pe al 4-lea, unde se scrie:)

4. În pieptul fiecărui român, ear deosebit în a(l) celui de relegea neunită, jace (zace) cea mai fierbinte dorință ca neatârnarea Beserecei Gr. orientale în T(ransilva)nia să fie și pe viitor mai sigură, să se mijlocească ridicarea aceleiaș eară la starea în care au fost până în timpurile Mitropolitului Athanasiu, și din care numai prin injuria timpului a decăzut, prin urmare să se ridice eară la rangul de Mitropolie, cu totul neatârătoare dela orî și ce Patriarcat de limbă străină, și acestei Mitropolii să se supună și episcopii române a Monarhiei de acea religione.

Cu privire la aceasta să se mijlocească pentru Mitropolit din fondul statului un salar amăsurat (conform) acestui post, eară banii sidoxiali să rămână și pe viitor cu scop de a susține din suma aceea tineri români la vreo academie juridică a Monarhiei, sau spre a se întoarce în alt modru pentru educațiune.

Ca însă ridicarea Mitropoliei să ne aducă rezultatul dorit, să se mijlocească acreditare și diplomă împăratească, ca Mitropolitul, totdeodată episcop, și pe viitor se va alege de Cler; căci, pierzându-ne acest drept, ni s'ar înfițe o rană de moarte.

28. *Ilie Măcelariu din Sibiu către Ios. Hodoș în Abrud. Primirea, ca mitropolit, a lui Șaguna. Un congres.*

Frate Iosife!... Vei fi auzit că Mitropolitul S(aguna) au sosit în Dumineca trecută, și că s'a

primit ca un domnitor. Vro 40 călăreți — juriști — (studenți ai Academiei sibiene de drepturi) și 10 carete îl întâmpinară la Cristian, unde îl aștepta careta cea de gală a Eppului Șag(una). Seara serenadă grandioasă — 200 făclii — ; tot cu această ocaziune și un scandal, că doi magy(ari) voind să treacă cu sania pîntre conduct, îl (ii) salutară tinerii cu flambola (făcliile) de-l (ii) pâr-liră cum se cade și așa fu(ră) silit (siliți) a se întoarce cu pudore. S'a oblicit și aceea, că magh(iarii) vreau să-i facă mitrop(olitului) muzică de pisici (Katzmusik), dară brava tinerime rumână se poartă minunat, în toată noaptea străjuesc pe strada Cisnădiei (astăzi strada Regina Maria), unde se află Mitrop., 40 înși; alții, 50—70, așteaptă aviso la Seminar, și de vor cuteză ceva acei nerușinați, iș vor și primi plata. — Mitropolitul va rămâne aicea până după anul nou, (stilul vechi), căci în ziua de a. nou vom avea aicea congres național... La ținerea acestui congres ne-au îndemnat: denumirea Cancelarului, Gubernatorului, Consilierilor dela Curte și Gubern, — între aceștia Alduleanu și Dunca dintre români, — incorporarea Banatului și Voivodinei cu Ungaria, și declararea limbii magy. de limbă diplomatică. Membri vor fi ceva peste 50 din una, și 50 din cealaltă confesiune, preoți și mireni.

MITR. ȘAGUNA
dela Sibiu, † 1873

Neuniții se vor denumi de-adreptul de către Eppul; ear uniții, în urma unui circular metropolitan, prin protopopi. (Cere să nu lipsească dela congres: Hodoș, Balint, Tobiaș, Coman, — Cumanu, — Boșota și Amos Frâncu, — toți din Munții apuseni)...

Al tău

sincer amic

I. Măcelariu m. p.

3 Ianuar 1861 (st. n.)

29. Ios. Hodoș exprimă, într'o adresă către Șaguna, bucuria zărăndenilor pentru faptul restaurării vechei mitropolii transilvane și pentru numirea întâiului ei mitropolit. (Conceptul lui Hodoș, n'are dată, nici subscriere).

Excelența Ta... Și la noi, la cei mai depărtați fii ai fostei dieceze transilvane, a ajuns îmbucurătoarea știre:... Restaurarea vechei noastre metropolii, coordonarea ei cu cea dela Carloveț... și scoaterea aceleiași de sub cea sârbească... Și cine a meritat mai mult (decât) chiar Excelența Ta, să ajungă (în fruntea ei). Și cine eară se poate bucura mai mult decât noi?... Cu toate aceste, sinceri precum e inima românului, fiu credincios precum al națiunii, de asemenea și al bisericii sale, nu ne putem reține a nu ne exprima părerea și convingerea că actul denumirii Excelenței Tale mai bucuros, și mai convenient cu instituțiunile noastre besericești, l-am fi vrut înființându-se prin alegere liberă în sinod

general. Sperăm însă că Excelența Ta, în care s'ar fi unit și se unește votul a toată biserica, și care atâta Te-ai luptat pentru autonomia bisericii noastre și drepturile ei, vei ști asigura acel drept pe viitor...

30. *Amos Frâncu către Ios. Hodoș la Abrud. Il invită să primească a reprezenta Zarandul în parlamentul din Pesta. Inițiativă pentru ridicarea unui monument fostului prefect de legiune Ion Buteanu ș. a.*

Frate Hodoș... înainte de toate și mai presant (cu zor) am să te întreb ca să-mi răspunzi curând: dacă nu te-ai putea decide să mergi deputat pentru Zarand, de n'om avea în cotro și la Peșta sau Buda; pentrucă Zărândeni — români — sânt tare pentru tine, și ar vrea să-ți știe voea de timpuriu, ca să nu rămânem pe jos. Apoi am să-ți împărtășesc, că nici astăzi nu avem știre sigură când ne va sosi Comitele (prefectul Ion Pipoș, numit pentru Zărând); noi de altmintrelea îl vom primi cam în înțelesul zis de tine. Incât îmi vor ieși planurile peste tot, nu știu, că avem o inteligență (clasă cultă) și spirit cam mic, — deși nu pot nega că sânt câțiva căror până acum numai impulsul li-a lipsit, — cu cari ne temem până acum față cu frații maghiari cât de bine. Ce s'a întâmplat la conferința noastră cea dintâi comună (cu unгурii) și la balul... de amployați, când pe aceștia i-am petrecut

cu marșul lui Cuza, și la cel maghiar când aceștia și-au împănat sala cu 4 steaguri naționale române și cu portretul lui Mihaî (Viteazul), — vei ști. De atunci, și anume în 15 Febr. a. c. (1861) cu ocasiunea unei adunări mici la prota (protopopul) Moldovan din Hălmaș, am deschis o colectă pentru ridicarea unui monument lui *Buteanu*, la care s'au strâns de loc (îndată) 40 fl(orini) v. a. În ziua următoare cam vreo 15—20 inși aduserăm următoarele concluze :

I. Pentru Buteanu și cei 800 români picați la Târnava (lângă Vața de jos, în Noemvrie 1848) să se ridice un monument măreț pe câmpul bătăliei, a Târnavei, unde vor avea de a se aduce osemintele lui Buteanu din Ungaria (dela Iosaș, unde l-a spânzurat Hatvani);

II. Apoi alte 2 monumente, mai mici, unul la Hălmaș în memoria l(ui) *Kendi* (tribunul Chendi omorât de unguri după lupta dela Târnava), și altul la Baia de Criș în memoria lui *Nobili* (tribunul Nemeș, omorât ca și Chendi) cu cei ce se mai află împrejur;

III. Spre acest scop o colectă, la care să se provoace (învite) și abruzenii (să contribue) și poate vor concură (sprijini) și alții;

IV. Spre îngrijire de toate s'a ales un comitet din 10 membri, cu protopopii Moga și Moldovan în frunte (unul ortodox, altul unit), după ce pe aceștia, ca cei mai mari inimici, i-am adus până la sărutate;

V. ... (afacere de administrație locală);

VI. O adresă către Comisiunea permanentă, în care Zărăndenii îș descoper durerea că n'au luat parte la Conferința din Sibiu (în Ianuar 1861) și se declară pentru decisiunile aceleia.

Toate aste adrese merg cu poșta de mâne.

Pe Dumineca trecută au fost conchemat frații maghiari o conferință comună la care românii, din mai multe cauze, nu s'au dus; și așa au rămas pe jos frații cu lucrurile lor...

Baia de Criș, 14 Martie 1861.

= Frâncu m. p.

31. *Acelaș către Ios Hodoș. Il cheamă de urgență la Baia de Criș.*

Frate Hodoș, — Nu mă eartă timpul ca să-ți descriu primirea Comitetului nostru subprem (sic!), nici să-ți arăt criza în care ne aflăm împreună cu comitele (Ion Pipoș) despre puseciunea, (cu raport la situația) comitatului nostru (Zarand).

Atâta e drept (e adevărat) că după mai lungi desbateri ce tocmai acum curg, fiindcă mâne avem conferință preliminară, ne aflăm în confusiunea cea mai mare, *din care cu toții credem că numai poate tu ne vei putea scoate*. Comitele împreună cu noi toți te rugăm dară ca de loc (îndată) și nesmintit (neapărat) să te arunci până la mine, ca să ne consultăm mai mulți; — cauza națiunii, a patriei și în specie a Zarandului te cheamă, nu te îndoii și vino spre scăparea noastră. Te roagă mulți, mulți prin al tău sincer amic

Baia de Criș, 21/3, 1861. Frâncu m. p.

=

32. *Acelaș cătră Hodoș la Abrud.*

Baia Crișului, 7 April 1861.

Frate Hodoș, — Din lipsa timpului, scurt și bine: Îți gratulez din inimă la postul cel nou (de Vicecomite al Zarandului). Comitele suprem au pornit înaintea Comisiunii până la Deva, unde au fost avizat telegrafice, pare-mi-se că s'au speriat Comisiunea. Tu să vi nesmintit (neapărat)... Maghiarii de aici, parte ca să demonstreze în contra-ne, parte înspăimântați de Axente, — (sosit atunci în Baia de Criș), — cu Domnul cel mare (Impăratul) dela Viena, cum zic ei, au părăsit și părăsesc mai toți Zarandul... Al tău

Frâncu m. p.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

P S. ... să vii, că alt fel ni s'ar pierde cauza, căci mă tem că D. C(omite) S(uprem) nu se va putea ținea singur, — el zicea că se teme să nu ne închidă, sau altele.

=

33. *Acelaș cătră Hodoș în Roșia.*

Abrud, 17 April 1861.

Frate Hodoș, ... (afaceri particulare). Papp Laczi (Ladislau Papp, funcționar în comitat) imi scrie că C(omitele) S(uprem) Pipoș ar vrea a-și da dimisiunea, și ne provoacă (îndeamnă) ca să compunem o petițiune la împăratu pentru un alt comite român, propunându-i mai mulți cu numele, între alții și pe tine. Eu i-am scris că înainte de a ști de sigur despre demisiune — (nu

putem face asemenea pași), — cred că și tu ești de părerea mea. Îți voi scrie de acasă (din Baia de Criș) despre starea lucrului...

Frâncu m. p.

34. *Dr. Ioan Maniu din Șimleu (unul din naționaliștii activi ai Selajului, n. în 1833, rep. în 1895), către Dr. Ios. Hodoș în Baia de Criș. Cere procedare uniformă și solidară în apărarea autonomiei Transilvaniei.*

Mult Stimate Domnule, — Ca român din părțile rupte de Transilvania îmi iau permisiune a vă scrie, respective a vă ruga să lucrați după puteri, ca pașii cari îi vor face românii din așa numitele „parti” spre a-și conserva integritatea și autonomia patriei lor Transilvania, să se facă în unire și conțelegere cu toate municipiile nelegalmînte anexate.

Știm cu toții, că Dvoastră, Zărândeni, ați lucrat mult pentru susținerea autonomiei mamei patrie, ma (dar) nu destul în conțelegere cu celalalte părți cointeresate; aceasta poate nu din culpa (vina) Dvoastră, ci pentru injuria cercoștărilor (nedreptățirea vremii) cari totdeauna ne apăsă. Am voi dară ca de aci înainte — după ce în toate municipiile anexate se află inteligenți (cărturari) români aplicați mai bine ca în anul trecut, — să facem cu toții tot aceiași pași, în uniformitate, ca cu atât să aibă pond mai mare și cu atât să ajungem mai sigur la rezultatul dorit.

Noi, românii din comitatul Crasnei, auzind că cauza părților de nou a venit pe tapet, sântem cuprinși de o grijă mare pentru viitorul acestor „părți”. O comisiune ar fi destinată dela locurile mai înalte, ca anexiunea părților să o efeptueze (săvârșească) cu toată solemnitatea și nesprijiniți de dietă (parlament) sau ceilalți bărbați ai românilor; și, după a mea părere, până când vom lucra separați, tot acela rezultat și fruct a(l) ostenelelor noastre îl vom seceră, care l-am secerat în anul trecut. Vedeți dară, și cercați domnilor, ca acțiunile noastre toate, și în specie cele pentru reîncorporarea părților cătră Transilvania, să fie uniforme și concorde. Aceasta cred numai așa va putea fi, dacă inteligenții (clasa cultă) din Zarand vor înștiința pe cei din Crasna, Solnoc și Chioar despre cele făcânde în ăst respect (în această privire). Dumnezeu și dreptatea a voit, ca și comitatul Crasnei să aibe între diregătorii săi câțiva și de sânge, și de inimă români; pentru aceea conțelegerea de aci înainte nu va fi așa cu greu, numai voie reciprocă să avem. Frica doar că sântem funcționari publici, încă nu ne poate împedeca, de oarece inima și sufletul nostru e odihnit, nefăcând alta ce, decât aceea, pe ce am jurat cu toții, adecă credință cătră monarhul nostru și cătră patria noastră. Când apărăm întregitatea patriei noastre, cred că nu violăm jurământul făcut.

Nu întârziați dară, scrieți-ne, ce va fi mai oportun să facem cu ocașiunea ajungerii men-

ționatei comisiuni pe la noi. Ați putea scrie și fraților din Solnoc și Chioar. Rămân cu toată stima al Dvoastre adict *Dr. I. Maniu*, m. p. asessor. Dat în Șimleul Silvaniei, în Aprilie 29, 1862.

35. *Dimitrie Boeriu*, „președintele Sedriei com. în Abrud“, către noul protopop *Simeon Balint*. Alături de felicitări, câteva observări despre organizarea bisericească a vremii de atunci.

Baia de Abrud, 13 Nov. st. n. 1862.

Mult Onorate Domnule Prota! — Înțelegând ieri dela parohul din Bistra, cumcă prea onoratul Scaun Metropolitan au încuviințat alegerea de Protopop, a(l) tractului de Zlagna, concentrată, din partea parohilor acestui tract, asupra persoanei Domniei Voastre, mă aflu îndemnat a vă face gratulare, orî mai bine, a vă descoperi adevărata și nepătata bucurie ce m'au cuprins pentru această (în)tâmplare istorică și re'nviătoare de reminiscenții dureroase istorice a(le) religiunii și națiunii noastre în Ardeal, în care, prin înlocarea M. O. Dvoastră în chemarea, făcută după alegerea, celor singur îndreptățiți la dânsa, pare că ar începe a picură ceva speranță mângăetoare și atât de mult dorită.

Bucuria mea are două fontane (izvoare), una este stîmarea care (o) am pentru persoana Dumneavoastră, și care îmi face totdeauna bucurie adevărată, de câte orî văd cumcă vi se respectază meritele ce aveți. Alta este: simțul meu

pentru, și alipirea mea cătră, drepturile competente beserecii, care a stătut ca factor (factor) de căpetenie, în nedreptatea și persecuțiunea trecutului, pentru conservarea și apărarea naționalității noastre de perire cu stângere.

Denumirea dumneavoastră de Protopop, întemeiată pe dreptul de alegere a(l) parohilor, pentru această deregătorie ierarhică, deși nu-mi dă drept pentru o deplină speranță re'nlocării acestui drept canonic al Clerului, pretutindenea, și pentru restaurarea principiului de alegere, — ca temei legal a(l) constituțiunii ierarhice în această beserică, totuși am, cel puțin, drept cuvânt, a saluta acest act complinit ca începătura reînviării drepturilor canonice ale beserecii și ale clerului dânsei, sau cel puțin ca pe una faptă, făcută trup după înțelesul, cererea și respectarea a singur adevăratelor drepturi canonice ale acestei beserici.

Orce va aduce viitorul cu sine, atâta este constat, cum că am drept a vă saluta ca pe un adevărat Protopop legal, ca pe un adevărat și legiuit succesor a(l) celor 42, patruzecișidoi, protopopi antici ai beserecii de ritul oriental în Transilvania, și ca pe unul care în (timpul) de față n'ai soț, n'ai asemenea.

Nu știu, fost-au lucrare precugetată, ori (în)tâmplare, aceea ce s'au urmat la acest caz; atâta însă rămâne faptă cumcă actul acesta este prea bine nimerit, încât pentru persoana, caracterul și convingerea ce aveți despre drepturile cano-

nice ale beserecii de a cărei ierarhie vă țineți.

Puțini muritori pot fi atât de fericiți ca să-și poată vedea realizate luptele și dorințele pentru respectarea drepturilor călcate, chiar în persoana sa, cum vi s'au (în)tâmplat însă prin susatinsa denumire, care, nu mă îndoiesc, vă va fi de 'npintenare și statornicie în lupta pe viitor, urmând tot p'acea cărare, până la reușire cu re'nlocarea tuturor drepturilor beserecești.

Nemuritorul Petru Maior a debutat (trebuie) să iese din patrie, — pentru apărarea acestor drepturi (din cauză că apăraseră drepturile acestea). O zic cu siguranță, cumcă s'ar fi bucurat prea mult de acest caz, când ar mai fi părtaș la această viață pământeană, și cumcă se bucură acolo, în viața cerească unde petrece, văzând că cel puțin opul său canonic-juridic, anume: protopopadichia, s'a respectat, barem cazual-minte.

Cred tot odată, cumcă toți acei cari sânt de asemenea convingere și luptă, se bucură pentru acest caz și, încurajați printr'însul, vor înalță și senină trista lor frunte, se vor însiră în jurul bătrânului Simeon, în jurul Arhiereului, care au dat acest început, și cu puteri unite vor re'nlocă toate drepturile beserecii, (ale) acestei: peatră din capul unghiului pentru susținerea și conservarea naționalității. — adăugând, ca ajutoare de căpetenie pentru această chemare specială a dânsei, realizarea (înființarea) școlilor populare și științifice (practice ?), care pe viitor au să facă :

peatra, pe care nu vor putea-o surupa (sic!) porțile iadului politic.

Deregătoriile mai înalte, atât cele de stat și comunale, cât și cele ierarhice, dau în adevăr drepturi și putere, deschid un câmp larg de lucrare, însă tot odată încarcă o grea răspundere pe umerii celor însărcinați cu dânsese, și trag după sine un șir nenumărat de piedice și greutăți care nu lasă să ajungă la scopul prefăcut (fixat).

Lumea de dinafară nu vrea să știe, ba de multe ori nici nu cunoaște luptele și ostenețele puse, ci judecă numai după urmări; apoi când nu vede, nu pipăie ceva efect, este nedreaptă în judecata sa, este nemulțumitoare nu numai, ci de multe ori osânditoare.

Dacă soarta, poate, a vrut ca să nu izbutiți, și să vă vedeți în urmă cupleșiți de imputări, io vă rog de una numai, adecă: să vă aduceți aminte cumcă asta este soarta mai a tuturor carii se luptă pentru realizarea binelui public. Prin urmare să purtați grijă ca să vă rămână cunoștința (conștiința) liniștită, spunându-vă cumcă ați făcut tot cât v'a stat prin putință, și cumcă la nici una (în)tâmplare să nu vă supărați pe binele public care voiți a-l câștiga, deoarece păcatele indivizilor nu se pot imputa nici națiunii, nici beserecei...

Al mult onorat Domniei Voastre

sincer stimător

Boér m. p.

Notă. Despre profesorul *Demetru Boer*, implicat în 1843, alături de Bărnuf, în procesul cu Leményi dela Blaj, scrie *G. Bogdan-Duică* în viața și ideile lui S. Bărnuf, ed. Acad. Rom. 1924, pag. 64 și u. — Va fi identic cu „președintele sedriei” dela Abrud?

36. *Al. Romanu cere dela Ios. Hodoș sprijinire pentru ziarul „Concordia”.*

Pesta, 26 Deb. 1863.

Stimate Domnule și frate! — Am scris I(lustrită)ții Sale Dlui supr. comite Pipoș ca să binevoască a ne însărcina cu publicarea decisiunilor, licitațiunilor, concurselor etc. ce cad în sfera inserțiunilor, anunțuri. Am cugetat în astă privință a cere sprijinirea unui vechi amic, cunoscându-ți atât înflăcăratele simțăminte naționale, cât și influința ce o ai ca v. comite într'un comitat.

AL. ROMANU
† 1897

Știi ce sânt inserțiunile pentru un jurnal, n'am lipsă să-ți spun, știi și aceea că jurnalele noastre bazându-se mai cu seamă pe prenumerațiuni (abonamente) numai cu multe greutate și lipse o pot scoate la cale.

Deci fă aceasta pentru jurnalul nostru, grăește și I(lustrită)ții Sale. Dela anul nou ne vom îngriji ca de loc (îmediat) după publicare să se

spedeze și conta (socoteala). Îți mulțămesc pentru cele de până acū, și te rog a urmă și pe viitor trâmîțând câte o corespondență pentru Concordia, ale căreia coloane ți-s purure deschise.

Primește expresiunea simțemintelor de stimă și de amicitie dela

fratele

Alesandru Romana m. p.

Profes. și Redactor.

37. *Ios. Hodoș către soția sa Ana, n. Balint, la Baia de Criș. Fragmente din scrisori.*

(Pesta, 11. I. 1866) ... Ieri și astăzi am fost mai întâi în dieta ungurească (ca deputat al acestei camere). Aici merg disputele (discuțiile) ca și la noi, în adunările ce le țineam la noi la casa comitatului (Zarand), cu deosebire că aici (în Pesta) nu vorbesc tot io, ci sânt și alții cari să vorbească, dar de multe ori vorbesc mult mai neînțelepțește de cum vorbeam noi în adunările noastre.

*

(București, 21/9 Aug. 1870) ... Candiano la Ploești, precum se zice, a făcut o mică reșmeriță, în urma căreia aseară și astă noapte s'au făcut aici (în București) mai multe arestări; între arestați se află și fratele Hasdeu. Lumea e cam neliniștită aici; noi însă ne continuăm în pace lucrările la Academie, unde ținem ședințele în toate zilele dela 12 ore până la 5, afară de duminere și serbători.

*

(București, 28/16 Aug. 1870) ...Hasdeu este încă (după o săptămână) tot arestat. Se lățise știrea că m'ar fi arestat și pe mine, și pe Papiu (unde sânt găzduit). Dar a fost numai știre. Căci Papiu, ca gardist, a fost într'o noapte la patrulă, și l-am însoțit și eu, dar la 12 noaptea am venit amândoi acasă.

(Din aceeaș scrisoare;) ...Alaltă ieri (în 26 Aug.) am făcut cu Crișianu o excursiune până la Giurgiu și de aici peste Dunare la Rusciuc în țara turcească. Am făcut aceasta excursiune ...ca să văd cel dintâi drum de fier în țara românească și să văd Dunarea, acest fluviu gigantic care desparte România de Turcia, și apoi să văd și un oraș turcesc. Am plecat la 7 ore dimineața și la 9 ore am fost în Giurgiu... Am plătit pe clasa a doua 9 lei și 45 bani — pentru mers și venit, ceace face nu chiar 4 f(iorini) v. a. ...Un tinăr de acolo cu numele Karkalechi, a stat garant pentru noi la prefectură și ni-a dat bilete pentru a putea trece la Rusciuc. Ne-am pus pe un vapor turcesc și într'o jumătate de oră am fost în Rusciuc. Tinărul încă venise cu noi și el ne-a fost ciceronele, călăuzul. Era zi de Vineri, ceace la turci este Duminecă. (Se face vizitarea orașului, cu „bererică” turcească, casarme, locuința pașei, tribunale și școale turcești, apoi înapoerea la Giurgiu, de aici la București, unde sosesc la ora 10 seara).

=

38. *Craiovenii, către Hodoș, despre impresia ce li-a produs cuvântul rostit, în parlamentul ungar, în 11/23 Febr. 1866.*

Craiova, 29 Marte 1866

Domnule, — Cuvântul Dtale *) rostit la 23 Febr. a. c. în dieta din Pesta, pentru integritatea și autonomia Transilvaniei, centrul și prin urmare punctul cel mai însemnat al Daciei, a străbătut adânc în inimile noastre... N'a rămas un suflet adevărat român, pe care să nu-l atingă. Prin o minunată coincidență el fu aruncat în fața inimicilor naționalității române chiar în aceea zi (11 Febr. st. v.), în care dincoace mai mulți bravi Bruți, Cassii și Catoni scuturară jugul sclăviei... BCU Cluj / Central University Library Cluj

Dta, împreună cu colegul Dtale, dl Borlea, luciiți pe orizon(t)ul Daciei subjigate ca ai doilea Castor și Pollux. Înainte dar! înainte fii bravi ai Daciei centrale, quia longus est post vos ordo, idem petentium decus.

Primiți șcl.

(Urmează 42 subscrieri, între care se află numele: Simeon Mihali, C. Olteanu, Calloianu, Bombăcilă, G. Magheru, Theodorini ș. a.)

39. *Brașovenii către Hodoș în aceeaș cauză.*

Prea Onorate Domnule Vice-Comite! — In aceste timpuri triste, de calamitate socială și de

*) A se vedea în Adaos.

prosternațiune politico-națională, un singur punct în întregul orizont al vieții noastre naționale ne încurajează și ne redică inimile; acesta este: lupta națională din Pesta.

Devotamentul... curajul... istețimea... și zelul... cu care bravii deputați români apără cauza națională în dieta din Pesta, ne face să sperăm (și să nu ne temem) de perire!

Noi, subscrișii români din Brașov... nu ne simțim... nici competenți, nici destoinici de-a aduce mulțumire pentru atâtea merite. Acele merite obligă pe românii dela Tisa până la Carpați, și noi lăsăm marea și... plăcuta povară, a unei demne recompense, națiunii române care nici odată nu s'a arătat nerecunoscătoare către binefăcătorii săi.

Memorabilul cuvânt, prin care în ședința din 23 Faur a. c. ați apărat Autonomia și întregitatea dulcei noastre patrii, a aflat în inimile tuturor românilor transilvăneni cel mai mare răsunet... Prin desmembrarea părților anexe de către Transilvania... și prin uniunea Transilvaniei cu Ungaria (ni) s'a făcut cea mai mare nedreptate, deoarece (anexarea și uniunea) s'a(u) făcut contra voinței *majorității* locuitorilor din Transilvania; dar, că acele acte sânt în contra legilor sustătătoare (actuale), prin urmare nelegale și nevalide, rămăsese să o spună (în parlament) unul dintre cei mai bravi și isteți fii ai Transilvaniei sumeților reprezentanți maghiari,

documentând acest adevăr cu profundă înțelegere și neînvingătoare logică.

Primiți scl.

Brașov, Martie 30, anul 1866.

devotați compatrioți:

Urmează 75 subscrieri, între care sânt: Iosif Baracu, protopop, I. T. Poppovits; profesorii: David Almășanu, G. I. Munteanu, Dr. V. Glodariu, Dr. I. Meșiota, I. Lengeru, I. Ionașiu, I. Popea; — C. I. Iuga, Christea Orgidan, G. I. Teclu, Bellissimus, Diamandi Manole, Const. I. Poppassu, Ioan Ursikă, I. P. Mailat, G. B. Popp, Nic. I. Baboianu, Andrei A. Popovici (cu cirile), Ioan Dușoiu, D. Cioflec, I. A. Navrea, N. Garoiu, I. B. Popp, G. Brătianu, Ludovic Roman c.r. căpitan ș. a.

40. *Papiu trimite lui Hodoș îndemnul și felicitările bucureștenilor. Scrisoarea poartă aproape una sută de semnături.*

București, 2 Aprile st. v. 1866.

Prea onorabilul nostru Domn și Apărător, ... toți românii adevărați sânt deplin convinși că Transilvania, liberă și independentă, e unică scăpare a naționalității române în Dacia superioară.

Lupta dar ce susțineți în această cauză mare și sântă, e o luptă de onoare și de viață pentru întreagă națiunea română.

Provedința anume v'a ales, prea onorabilul nostru Domn, ca acolo, în mijlocul ungarilor și în fața lor, să proclamați și santitatea (sfințenia)

drepturilor române, și falsitatea pretensiunilor fanatice a(le) inimicilor noștri.

Imprejurarea că numai demnul Vostru coleg, dl Borlea, s'a ridicat în susținerea Voastră și a românilor, e o nouă probă că locul românilor nu e în Pesta nici decum.

Înainte dar pe calea ce ați apucat; împiedecați din toate puterile mergerea transilvănenilor la Pesta; arătați-le cum vor să-i amăgească sub pretext de *Dietă de încoronare*; și fiți încredințați că veți secera binecuvântările a toată gîntea română.

Primiți șcl.

A. Treb. Laurianu, A. Papiu Ilarianu, M. Drocu, căpitan, Ioan de Crainic, Aaron Crainic, Eugen Crișianu, D. Laurianu fiul, D. Alessiu, G. Missail, I. G. Vârgolici, I. C. Massimu, N. Ionescu, E. Predescu, B. Alexandrescu Urechia etc.

Pe pagina din urmă scrie Papiu următoarele :

Frate Iosife ! — Primește cordialele noastre felicitări. Cu mare bucurie și plăcere am cetit frumoasele articole publicate în Concordia sub — Dr. —, precum și adresa de felicitare a Doamnelor din Turda. Mergi înainte consecvent. Confederațiunea naționalităților, egale deplin în toate drepturile, ale regatului Ungariei, și independența Transilvaniei, să fie deviza voastră. Ardelenii, nici sub pretext de dietă de încoronare, să nu meargă cumva la Pesta...

Eu sânt ocupat peste măsură; am de-a acuză pre foștii miniștri, precum și pre Mitropolitul Moldaviei ca rebel. — Iți scriu din Parchetul Curții de Cassațiune, în cea mai mare grabă.

A. Papiu m. p.

41. *Dela Academia sibiană de drepturi: Studenții români. între cari Nicolae P. Densușeanu și alți 31 colegi, către Hodoș. Urări.*

... În semn de recunoștință primește, Stimate Domnule, aceste orduri (rânduri), care curg din inimile noastre fragede și doritoare de fericirea patriei și națiunii noastre... Dumnezeu cel etern care a salvat poporul nostru român din atâtea viscole ale veacurilor trecute, să mărească numărul bărbaților cari cu astfel de zel să apere cauza națională...

Tinerimea română studioasă la academia c. r. de drepturi din Sibiu.

Sibiu, în 10 April 1866.

(Urmează 32 subscrieri).

42. *Mitropolitul Alexandru St. Șuluț exprimă mulțămiri lui Hodoș pentru activitatea parlamentară dela Pesta.*

Prea Stimate Domnule V-Comite și Deputate!

Cu poșta noastră de aseară primind și eu Numărul gazetei maghiare „Pesti Napló“ Nr. 92 din 22 a lunei și a anului curente și cetindu-ți

într'înşa prea brava-ți cuvântare, ținută în Casa de jos a Ablegaților în ședința din 21 April *), spre refrângerea cuvântării Înțeleptului maghiarilor (Deák Ferentz) în contra amandamentului suplinitor la referada Comitetului de 12 în cauza naționalităților exmis, de deputați români făcut și Casei subșternut (înaintat), — m'am umplut de mângăere și de o bucurie! întru atâta, cât nu mă pot conțeni ca să nu dau (expresiune) sențiului (sentimentului) aceluî prea plăcut, ce au fost ca un emphanstru (emplastru) pe rana inimii unui bătrân român, cu îngrijirea cea încordată, pentru soarta națiunii noastre în timpurile aceste critice, în inimă-i afund i-au fost săpată... Recunoștința cea mai cordială... pentru curatul acela spirit și zel de adevărat român, cu care este plină memorata-ți și merito laudata-ți cuvântare și care, durere! nu pre toți fii(i) națiunii noastre îi caracterisează... Unele expresiuni din ea (din cuvântare), precum este — p. e. — aceea „a nemzetiségek nem a politikai nemzet kiegészítő részeiül tekintem, hanem én azokat az Ország kiegészítő részeiül tekintem” (naționalitățile Ungariei le consider ca părți întregitoare ale Țării, și nu ca părți întregitoare ale națiunii politice maghiare), pe câte cuvinte, pe atâtea balsamuri

MITR. ȘULUJ
dela Blaj † 1867

*) Vezi în Adaos.

sânt pe vătămata înima noastră... DTa... ai arătat, în cuvintele-ți mai sus citate, că națiunile nemaghiare, și cu dânsese și națiunea română, nu-i un complex, nici o fusiune în națiunea maghiară, — adecă încarnatul „Nemzetegység”-ul din art. 7-lea 1848, ci sânt părți întregitoare și pe atâția factori egali cu națiunea maghiară a Ungariei și a coroanei S. Ștefan.

Pentru care primește, Stîmatul meu domn, dela mine cea mai mare și mai cordială recunoștință și mulțămire, care — precum socotesc — nu va fi numai a mea, ci și a întregii noastre națiuni!

Spune, mă rog, multa mea recunoștință și acelor știmați domni și bravi fii a(i) Națiunii, cari ți-au sprijinit cuvântarea!

Altmintrelea oftându-ți dela Atotputintele tot binele, și mai vârtos bună și statornică sănătate, cu osebită stimă rămân

Al mult stîmat DTale de binevoitor

Metropolitul Alexandru m. p.

Blaj, 26/14 April 1866.

43. *Fruntașii Zarandului aduc deputatului „nostru” Ios. Hodoș, mulțămiri, alăturându-se urărilor și dorințelor exprimate în adresele primite din toate părțile țării locuite de români, și spunând:*

...discursul ținut în Camera Ungariei la 23 Faur a. c. și debutarea dela 21 April a. c. ni-a dat o (nouă) probă... despre înima adevărat română... ce am admirat și până acum în DVoa-

stră... Sântem mândri... că facem parte, o mică parte, din națiunea română... sântem fericiți tot odată a vă ști că sântei ablegatul (deputatul) ...nostru... Convîngerile noastre au în Camera Ungariei un interpret firm și conștiincios... argumentări(le) contrare n'au putut clăti (prîncipiile susținute), nu le-au putut răsturna; ci, durerere, le-au știut numai majorisă!...

Baiadecriș 3/15 Mai 1866.

(Semnează, între cei 73, următorii:)
Amos Frâncu, I. Moțiu, Dr. Jac. Brodușianu, Ioan Frâncu, G. Secula, Daniel Papp (tatăl Rezidentului regal al Ținutului Mureș de astăzi, general Dănilă Papp), *Moisi Bota, I. Birta* protopop, *I. Coșeriu, Al. Bașa, Simion Groza* (tribunul din revoluție), *Paul Truța, Petru Iorgovici* și mai mulți preoți și învățători.

44. *Cler și popor din Urminiș, comitatul Solnocul de mijloc, cu totul 153 persoane, între care, după nume, și un preot ungar, trimit deputatului Hodoș o adresă de recunoștință și venerație, terminată astfel:*

Urminisiu, 17 Iunie 1866.

Domnule Deputat!... Recunoaștem și venerăm un caracter solid în purtarea Dtale, expunându-te, prin apărarea legalității, celor mai crâncene recriminațiuni care obvin (pornesc) din lagărul

fusioniștilor pentru toți cari nu se supun orbește unei aroganțe terorisătoare, ...refuzând complimentele seducătoare din care se împletesc cununile (coroanele) pe mormintele Renegaților... Domnule Deputat, ai făcut cu cât ai fost dator ca deputat și patriot bun, și cât se așteptă pe drept dela fiecare deputat onest, care se duce a reprezenta interesele patriei și a(le) poporului român...

45. *G. Bariț împlinește însărcinarea de a înainta lui Hodoș „adresa scrisă de către 80 locuitori frunțași din națiunea română” din Brașov. Adresa poartă, afară de subscrierea trimițătorului, cam aceleași nume, ca și adresa precedentă a brașovenilor din 1866. Câteva pasagii:*

... In 8 Martie a. c., ... inspirat de simțul dreptății și întristat tot deodată... de măsura absolutistică ce se întentă (se plănuia) din nou asupra marelui Principat (al) Transilvaniei, ți-ai redicat din nou vocea în favoarea acestei țări nefericite*)... Vocea DTale a vibrat (în inimile) noastre, a redicat speranțele și a pătruns în toate clasele societății transilvane, pe cei puțini în credință i-a întărit, pe renegați i-a rușinat.

Primește șcl.

Brașov, 22 Martie 1867 st. n.

*) A se vedea în **Adaos**.

46. *Din Dobra Hunedorii, către acelaș, iscălesc 59 inși.*

...Îți urăm ca Dumnezeuul dreptății să te inspire cu darul său cel sfânt și să te înimeze, ca totdeauna în interesul ... națiunii noastre să poți redica versul întru apărarea dreptății.

Nu puturăm trece cu vederea și a nu ne descoperi simțemintele noastre... către prea onorat DTa și a nu-Ți arătă bucuria ce o avem cu toții, până și cel din coliba țaranu(lui), strigând: Să vieze deputatul Hodoș, apărătorul cauzei noastre patriotice și naționale...

Dobra, 1867 Martie 18. st. v.

Nic. de Crainic m. p.
 =
 protop., șcl.

47. *Glasul Făgărașului românesc.*

...Cuvântarea rostită în ședința publică a dietei ungurene din 8 Martie... a stors frățeasca noastră iubire, aprețuire și recunoștință... Fii încredințat, Domnule deputat (al Zarandului), că românimea acestui District (al Făgărașului)... împărtășește deplin ideile și convicțiunile DTale politice...

Făgăraș, 31 Martie 1867.

(Semnează:) Ioan Antonelli, vicar.

I. C. Drăgușianu, vice-căpîț.

I. Roman.

P. Popescu, prot.

Arone Densușianu, ș. a.

=

48. *Rășinărenii către acelaș deputat.*

... Deși prin nouăle măsuri absolutistice vocea țării noastre e înădușită și nu toți fiii cei buni ai națiunii au ocaziune d'a primii onorifica luptă legală pentru drepturile patriei și libertatea națională, națiunea simte totuși mare mângăere, când unii din pușinii ei fii, aflători azi în dieta din Pesta, dovediră din nou :

„Că simțul bărbăției virtutea de Romani
Și azi străluce 'n față la juni și veterani“.

Ca român și patriot... ai folosit în dieta pe-
stană de acum toate ocaziunile spre descoperirea
rătăcirilor, și combaterea măsurilor stângace și
periculoase ce sânt a se pune la noi în lucrare...
Cu deosebire în 8 Martie a. c. DTa ai apărat...
autonomia și independența charei (iubitei) noastre
patrii, Transilvania, și prin aceasta drepturile
națiunii noastre... ai demonstrat (dovedit) că a
fi într'o cameră legiuitoare deputatul... cutărei
națiunii, însemnează a te lăpădă de sineți și a
lua crucea pentru drepturile acelei națiuni...

Reșinari, în 7 Aprilie st. n. 1867.

(Semnează :) *Dr. Nic. Stoia*, medic,
V. Drocu, *Oprea Brote*, *Visarion Ro-*
manu, exredactor și proprietar, *P. Băn-*
cillă, *Maniu Drocu*, *N. Hoadrea*, *I Drocu*,
paroh., *N. Ciucianu*, *B. și P. Hoadrea*,
Bucur Cioranu, *P. și Il. Dancăș*, *M. Tă-*
pălagă, *A. Cioranu*, paroh, *Maniu Vi-*
drighin, *Comșa Mitrea*, *Ioan Bratu*,
paroh, ș. a.

49. *Gregoriu Viteazu nobile Zsadány, din Teaca, însărcinat de românii din partea locului, trimite o adresă, aceluiaș deputat, semnată de 51 preoți și alți cărturari.*

Silivaș, 15 Mai 1867.

Prea stimate Domnule!... Energica apărare a autonomiei dulcei Tale patrii, în dieta din Pesta, a înflăcărat pe fiecare român, — ni-a dat tuturora tăria în sperarea unui venitoriu (viitor) mai îmbucurător... Mergi mai departe pe că-rarea începută, că(cî) națiunea este cu Tine... plini de entuziasm și admirație, îți urăm tărie, bărbăție, ca lupta începută să-Ți fie încununată cu laurea (laurii) nemuririi... Să trăești!...

BCU Cluj / Central University Library Cluj

50. *A. Tr. Laurianu către Ios. Hodoș la Baia de Criș. Intre altele, cere înfăptuirea ideii de a formă cabinete de lectură în partea locului.*

București, 23 Nov. 1875.

Frate Hodosiu! —... Bine ați face dacă ați formă cabinete de lectură la Baia de Criș, la Abrud și Alba Iulia, la cari noi am fi parați (gata) a le tramite cărți gratis. Dicționare ai poate să le dai Dta din exemplarele ce ți se trimit. Cred că fratele Romanu a îngrijit pentru Pesta, Urbea-mare, Satu-mare, Beiuș, precum și D. Babeș pentru Viena, Arad, Temișoara, etc. — Înțelegeți-vă cu bărbații competenți, și puneți ideea în lucrare... Al DTale sincer

A. Tr. Laurianu m. p.

Ios. Hodoș răspunde lui Laurianu în 1/13 Dec. 1875 și scrie :

Cabinete de lectură avem la Hălmaș, Brad, Abrud, etc. și vom mai forma; avem și (la) gimnaziul din Brad. Din dicționarele ce mi se trimit, am dat și până acum; dar nu mi-a(u) ajuns în tot locul, fiindcă nu-mi sânt complete exemplarele; multe fascicule lipsesc, altele mi s'au trimis de câte două ori. La anul, mergând la București, am să limpezesc și această afacere. — Primiți șcl.

51. *Septimiu Albini, redactor la Tribuna, către E. Hodoș în Sibiu. Pregătire și încurajare pentru cazul unei întemnițări la Cluj.*

S. ALBINI
în 1889, redactor
la „Tribuna“

Cluj, 23 Mai 1889.

Iubite amice, — Cu drept cuvânt vei fi așteptat să-ți trimit veste de aici din sălașul, în care din bunătatea prietenului nostru... mă aflu: Căci nu numai că ești și tu părtaș la afacerea care m'a băgat pe mine aicea, dar ești cel mai deaproape interesat, ești poate chiar succesorul meu în temniță. Astfel sigur că te interesează a ști, cum curge viața aicea. Ei bine, frate, îți pot spune înainte, că absolut de nimica n'ai să te sperii. Am mai scris-o și altora și ți-o scriu și ție, că nici decum n'am motive să mă căesc, că am ajuns aicea. Nu e vorbă, timpul trece cam

greu, fiindcă trăesc în cea mai desăvârșită lipsă de societate, dar altcum e destul de suportabilă viața aicea. Sânt internat în odae separată, sânt destul de bine servit, este curățenie mare, am costul de afară, nu sânt încuiat numai noaptea, pot ceti și scrie cât și ce voesc, pot primi vizite ori și când, în cancelăria procuraturii îmi stau mai multe ziare la dispoziție, cu un cuvânt nu-mi lipsește din traiul obișnuit decât fumatul, prietenii și umblatul prin oraș, cafană etc. Alt cum am la dispoziție o grădinuță foarte frumoasă, în care stau aproape toată ziua... Ai înțeles,

ION SLAVICI

1848—1925

mon cher, că trăesc aicea mai ca și tine în Sibiu... Declarația ta (din Tribuna), după cum observ dela națiile (colegii) care mă cercetează, a făcut cel mai bun efect. Văd oamenii, că noi nu glumim, ci pentru ceea ce zicem, răspundem, dacă e trebuință, și cu pielea. Slavici încă îmi scrie, că numai felicita ne poate, pentru modul în care noi am știut rezolva această „afacere de onoare”. ... Sosesc la Sibiu în 8 Iunie dimineața. Până atunci scrie-mi și tu ceva „az ügyészség utján”.

Cu salutare frățească al tău

(Viza procurorului).

S. Albin m. p.

Notă. Va să zică: „az ügyészség utján”, — prin mijlocirea procurorului se face corespondența

noastră. Această observare îmi aduce aminte vorba postscriptului din scrisoarea soldatului neamț căzut rob la ruși în războiul dela 1914—18, când bietul prizonier, căruia numai bine nu-i mergea, avea să scrie celor de acasă câte bunătăți îl copleșesc în lagărul internaților... Neamțul adăogase însă în postscriptul neînțeles de cenzorul rus: „Erzählen Sie das Alles an Frau Blaschke!“ — pe țărănește ar fi: „Spune-o Mutului dela moară“. Așa și cu scrisoarea dela Cluj. E. H.

52. A doua scrisoare dela S. Albini către E. Hodoș, la Caransebeș. Cere colaborare la o nouă întreprindere culturală a Institutului tipografic din Sibiu.

Sibiu, 8 Iunie 1890.

Iubite amice, — Indrăznesc a mă înfățosa înaintea cinstiei tale cu o solie a sfatului ocârmuitor al institutului nostru tipografic: Anume, onorabili domni s'au socotit ca să mai apuce lucrul de o parte și să înceapă tipărirea unui fel de *bibliotecă beletristică*, conținând în volume separate scrieri din literaturile străine, novele și romanuri d'ale celor mai buni scriitori.

Când a fost la săvârșirea planului, mi-au cerut și smeritul meu sfat, ear eu numai decât m'am gândit la Turghenev și la aceea că nu de geaba ai făcut tu, în zilele cele rele, cu gramatica ru-sească iscusită zăbavă.

Scurt și cuprinzător, astăzi sânt în fericita poziție de a-ți pune următoarea întrebare: N'ai

fi dispus să traduci ceva din Turghenev sau și din alt scriitor rusesc etc. pentru aceasta întreprindere? Și dacă da, ce pretensiuni ai face socotite pe coala de tipar?

Notez, că aceste traduceri nu se vor tipări în „Tribuna“, ci de-a dreptul în broșuri separate. Cu ele voim să dăm publicului o lectură cum se cade, să facem nițică concurență bazaconiilor de colportaj, care grasează cu deosebire în România și, se'nțelege, să dăm și muncă și eventual câștig institutului tipografic. Ție nu trebuie să-ți spun, că după calicia acestuia ai să-ți normezi pretensiunea honorarului. În această cauză am mai scris și lui V. Oniș — Gil și voi tălmăci și eu ceva de pe nemțește. Dacă cumva cunoști vr'un traducător bun de pe franțuzește ori italienește, te rog să ne comunici numele...

V. ONIȘ

† 1915

colab. la „Tribuna“

Încă o întrebare: Avem trebuință în redacție de un colaborator intern. Nu cumva ne poți recomanda de pe acolo, nu de pe aiea, un tânăr cum se cade, cu stil bun, cunoscător al limbilor patriei și cu toate acestea modest, pentru început, în pretensiuni?... Al tău

vechi sincer

S. Albini m. p.

53. A treia scrisoare, între aceiași. Viața în temnița dela Sibiu. Biruind necazul, omul se mângăie.

Sibiu, 10 Nov. 1890.

Iubite amice, — Da, la „meditație“ am ajuns ! Dela 1 Noemvrie, va să zică acum de 10 zile sânt aici în călăstură(?) și am prisos de vreme să mă gândesc la câte toate. Cum e aicea ? Las'o focului, să nu mai știi și tu. E grozav de grozav.

Cauza pentru care nu ți-am scris și nu am scris nimăruia până acum, este că a trebuit să treacă vreme la mijloc până am ajuns să mă pot reculege în atmosfera temniței. Nu e lucru mic să te poți concentra la ceva aicea. Vai de cântatul paserii din colivie ! Nu e cu deosebire lucru mic să poți cugetă ceva în toiul acesta brutal de tâlhari, de panduri, de fel de fel de miroșuri, de scârțaituri de ferestreae, — sub fereastra mea se cultivă în cel mai teribil stil meseria tăiatului de lemne, — și câte toate.

G. BOGDAN-DUICĂ
în 1889, profesor
la Brașov

Până acuma am trăit numai din plimbare. Mai mult nu am putut face. Pe încetul însă încep a mă aclimatiză și aicea și doară va da Dumnezeu să pot întrebuiță timpul și spre ceva mai folositor. Înainte de toate voesc să mă apuc cu tot de-adinsul de limba franțuzească. Mi-am comandat un Toussaint-Langenscheidt cât un drac de mare. Pe lângă misteriiile franțuzeștei, mai conține și un adevărat nemțesc Geduldspiel. Vezi că eu în toate trebuie să mă cuget și la omorâtul

timpului. Apoi m'am apucat să traduc un roman de Ebers, „Homo sum” pentru bibliotecă, la care ai băgat și tu manuscrisul din Turghenev. În vr'o două luni sperez să-l dau gata, ear al tău, pare-mi-se, este în tipografie. Pe urmă citesc, citesc mereu, câte trei cărți deodată. M'am băgat în filosofie, în istorie și în beletristică deodată. Pe de-asupra fratele *Duică* (Gh. Bogdan) mi-a stârnit și gustul pentru studii critice-estetice. Aseară mi-am comandat prin frate-meu (Lívíu) să-mi aducă Letopisețele lui Cogălniceanu și pe Brandes, care *Duică* l-a lăsat acum e anul la mine, dar nu mi-am luat încă răgaz să-l citesc. Cu un cuvânt te pomenești, că la primăvară ies de aici — om învățat. Apoi să nu preamărim părinteasca noastră stăpânire? Politica a trebuit să o las cu desăvârșire acasă. Nu este permis să citesc, nici să scriu ceva din domeniul ei. Domnul procuror poate crede, că mă necăjește cu aceasta. Amar se înșală. Singura recreație îmi este, că am scăpat pe un timp oarecare de ea. Și mare minune: Eu care citeam 20 de ziare pe zi, nu sânt curios, nici să știu că mers-a Caprivi la Crispi, nici că primit-a Ugron budgetul lui Szapáry. Ai dr... să fie cu toții, până la vară...

Te îmbrățișez frățeste, al tău sincer

S. Albini m. p.

Nagy-Szeben, a kerületi fogházban. *)

*) Arestul se găsea în Strada Turnului, într'o clădire veche de lângă fabrica de lumânări.

54. *A patra scrisoare, cu viza procurorului ca și cea precedentă, tot de acolo.*

Sibiu, 12 Martie 1891.

Iubite prietene, — Am cam întârziat cu răspunsul la scrisoarea ta din urmă. Am fost preocupat de alte lucruri, dar mai presus de toate am fost preocupat de mizeria robiei mele, care nu-mi prea dă răgaz și dispoziție să mă cuget la timpul său la toate câte ar trebui... (Despre Tribuna): stăm cam nu prea bine deocamdată. De, frate, sărăcia și mizeriile sânt partea noastră, a românilor, în toată privința.

Despre mine nu am să-ți spun multe. O zi trece după cealaltă în aceeaș grozavă monotonie și în aceeaș nădușitoare de trup și de suflet atmosferă. Mă consolez că razele soarelui au început să străbată chiar și între zidurile posomorite de aicea, așa că trebuie să cred că se apropie primăvara, ear pe când va fi sosită în toată strălucirea, am să ies de aicea. Cu alte cuvinte nu mai am multă vreme de ispășenie, și cum a trecut mîia, va trece și suta. Mulțumesc Dumnezeuirii că nu mi-am compromis cel puțin sănătatea, deși aici toți factori, care ar putea-o compromite, sânt în floare. M'a făcut însă mama răbduriu și dărăbos, cu burta și ceafa groasă, care mi le-am agonisit în anii trecuți și care atât de puțin le plăceau cuconițelor (în jurfixurile de Duminecă ale tinerimii sibiene), aicea mi-au prins bine, căci am avut de unde da din plin.

Vor fi tocmai de ajuns până la sfârșit, și mai apoi voi vedeà de altele

.

= S. Albini m. p.

55. *In scrisoarea a cincea: Impresii și experiențe din București. Ovații și onoruri.*

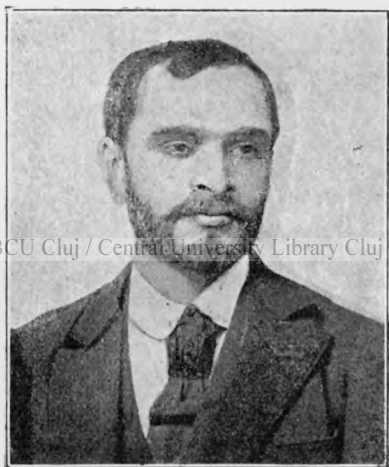
Sibiu, 16 Iunie 1891.

Iubite amice, — Scrisoarea ta dela 8 Iunie a. c. am primit-o... Eram pe atunci deja la Sibiu. Nu atât dorul, cât mai ales necesitatea m'a adus îndărăt la Sibiu, ca să-mi reocup candidatura de temniță.

Am stat, după eliberare, 2 săptămâni la București... Am adus din țară mulțime de impresiuni și experiențe foarte instructive, dar tot odată și convingerea că noi Ardelenii ajutor și scăpare numai dela Dumnezeu și dela noi avem să așteptăm, căci cei de dincolo au destul de lucru cu mizeriile lor. Liga este un început serios, dar numai un început. Dacă tinerilor fondatori, altcum foarte harnici, le va succede să țină viuă însuflețirea pornită, atunci poate că peste un șir de ani vor face vreo treabă. Deocamdată preocupățiunea lor de căpetenie este și trebuie să fie adunarea de fonduri. Spre acest sfârșit sânt în pertractări cu guvernul pentru fondarea unei loterii, din care speră a câștiga vr'o 200.000 fr. Ear din colecte și cotisațiuni au deja vr'o 60—70 mii fr. Ceva, ceva din aceștia va trece pe căi bune și la noi.

Cât pentru smerita mea față, dacă aș mai fi vanitos, aș fi venit plin de mândrie dela București. In adevăr, la congresul Ligei, după cum

vei fi auzit, am fost părtaș la ovațiuni nemeritate și preste tot am fost primit de toți, până la cei mai mari boeri, cu onoruri, de-mi veneau amelețelile. Inșă, acestea sânt fleacuri. Știu eu bine că nu e mare treabă ce am făcut, sta în temniță poate tot măgarul. Sperez însă, că împreună cu prietenii de aicea și de acolo vom face încă

G. COȘBUC † 1918
colaborator intern la „Tribuna“

lucruri bune. Se înțelege că Tu ești *foarte* subînțeles între aceștia. De aceea nu ne da uitării și mai ridică-ți glasul câte odată, când crezi de *cuviință* *). Tot odată te rog să-mi scrii ce im-

*) La partea literară a Tribunei colaborau, pe lângă Slavici: **G. Coșbuc**, **G. Bogdan-Duică**, **Al. I. Hodoș** (versuri) ș. a. În cele necesare existenței ziarului, osteneă în deosebi „căpitanul“ **Eug. Brote**.

presie a făcut campania noastră contra „Calicului” (foaie, zisă umoristică, dela Sibiu). Nu ar fi oare bine să se pronunțe și provincia contra lui? Ce zici? Noi credem că este „höchste Zeit” să-i facem apă...

Al tău

sincer

S. Albini m. p.

AL. I. HODOȘ (Ion Gorun)

pe vremea când a trecut la București

56. *Eugen Brote* către prof. E. Hodoș. *Chestiunea existenței ziarului „Tribuna” in 1890.*

Sibiu, 20 Nov. 1889.

Stimabile Amice! — Țin ca și Dvoastre dela Caransebeș să fiți bine informați despre cele ce se petrec la noi. „Tribuna” nu este numai a noastră, ci și a Dvoastre.

DTa știi că dl Mocsonyi a ieșit din comitetul de direcțiune al Tribunei. Această ieșire se reduce în urma urmelor la cauze politice, cari însă n'au nici o legătură cu programul național... Centralizarea tuturor elementelor naționale în jurul Tribunei este fără îndoială un mare și nobil scop, dar de astădată neexecutabil. ...Ieșirea dlui Mocsonyi n'are să slăbească, așa credem, pozițiunea Tribunei. Ea are să rămână aceea ce-a fost. Pre noi ne preocupă... situațiunea financiară a Tribunei. Si-

AL. MOCIONI
1841—1909

tuațiunea financiară e rea și nu s'a făcut rea prin ieșirea dlui Mocsonyi, ci a fost rea și precând dl Mocsonyi a fost între noi... Dacă existența Tribunei nu ar fi îndreptățită, ar fi păcat a mai cheltui banii cu susținerea ei. Vorba e deci: are Tribuna îndreptățirea a mai fi? Cu răspunsul la această întrebare ar trebui să ne ocupăm noi toți

care ținem la unele și aceleași principii. Dacă Dvoastre la Caransebeș veți răspunde ca și noi dela Sibiu, ca și cei din Brașov, ca și cei dela Arad, atunci este necesar a Vă căuta buzunarul și a spune cât puteți Dvoastre jertfi pentru existența Tribunei. ...Dacă nu sânt bani, fie principiile profesate cât de bune, vom trebui să sistăm lucrarea noastră atunci când situațiunea politică ar cere continuarea ei.

57. (*Chestiunea se continuă în scrisoarea următoare, din 2 Dec. 1889*):

...Pentruca „Tribuna” să apară în formă neschimbată și pe anul 1890, este trebuință de un fond de 4000 fl. Acest fond nimeni nu-l poate înființa decât amicii cauzei, adică aceia cari țin ca Tribuna să nu înceteze a exista cu sfârșitul anului acesta. Spre acest scop s'a împărțit suma de 4000 fl. în 80 sorți egale de câte 50 fl. Fiecare din aceia cari stăruesc pentru continuarea Tribunei, n'are decât să numere în bani gata unul sau mai mulți sorți. Subscripțiuni nu se primesc. Dacă fondul de 4000 fl. se află în numerar încă înainte de 18 Decembrie a. c. stil nou — termenul adunării generale, — Tribuna va apărea și de-acî încolo; dacă nu, ea se va sistă și banii numerați în socoteala fondului se restituiesc.

Intrebarea e deci acum simplă: Câți sorți primiți Dvoastre din Caransebeș și jur?

La noi în Sibiu începem chiar azi cu plățile și sperăm a acoperi cel puțin a patra parte din fondul necesar. Vorbiți în tot cazul și cu episcopul despre afacerea aceasta. Dacă ar fi de lipsă, eu sau altul dintre noi, venim bucuros la Caransebeș pentru a finaliză afacerea...

Al DTale devotat = Eugen Brote m. p.

58. *I. U. Jarnik către E. Hodoș, Folklor român.*

Prea stimate Domnule, — S'a făcut o încurcătură, în care s'a amestecat și numele Dv. și mă grăbesc a vă lămuri asupra lucrului...

Am publicat cu două luni mai înainte două texturi în vechea limbă franțuzească, adică legenda sf. Ecaterine d'Alexandria. Un fost elev al meu s'a oferit a anunța edițiunea aceasta și într'aceeaș vreme a avut de gând să vorbească despre activitatea mea literară peste tot. N'am avut încotro și i-am dat niște date, între altele în treacăt am pomenit cumcă Dv. în colecțiunea ce ați publicat, ați luat asupra Dv. sarcina a compara cântecele adunate de Dv. cu cele publicate de alții, între altele și de Bârseanu și mine, și am amintit că Bibicescu n'a fost așa de conștiincios. Tînărul însă n'a ținut bine minte, și într'o notă marginală a spus tocmai contrarul... Am scris, în sensul acesta, autorului articolului.

I. U. JARNIK
† 1923

Trebue să vă spun, că în zilele aceste sânt pus la o grea cercare; din cauze ce ar fi lung să vă descriu, s'au pornit contra mea și contra lucrării mele câțiva răuvoitori mai cu seamă din tabăra clericalilor...

M'am pus acum cu tot dinadinsul pe studiul folklorului român și dacă socotesc, câtă vreme m'a costat lucrarea franțuzească și unde poate aș fi ajuns, dacă timpul acesta l-aș fi fost consacrat numai și numai studiului limbii românești, și dacă cu sacrificiul acesta pun în comparare primirea ce s'a făcut cărții mele din partea câtorva, mai mai îmi pare rău, că pentru o

vreme oarecare m'am lăsat de studiul meu de predilecție al limbii pop. române. Acum însă nimic n'o să mă abată de cărarea ce am apucat-o cu un succes oarecare deja cu 15 ani mai înainte. In zilele aceste am terminat lectura colecțiunii lui Teodorescu, însemnând expresiunile ce-mi erau mai puțin cunoscute sau cari mi se păreau interesante dintr'un alt punct de vedere. Inainte de aceasta am cetit colecțiunea lui Bibicescu, a dsoarei Sevastos și Nunta lui Marian.

Cu o altă ocaziune îmi voi permite a vă adresa o mică listă de expresiuni mie necunoscute în colecțiunea Dstre.

Deocamdată termin cu salutări cordiale și o strângere de mână frățească.

Praga, 20 Mai 1894,

Jarnik m. p.

59. *Axente Severu către E. Hodoș la Caransebeș. Despre persoane din vremea revoluției ardelenene.*

Brașov, 30. 4. 1897.

Vere, nevere!... Date sau scripte ale lui (Simeon Balint, fost prefect al gardei naționale de pe Arieș în 1848/49), nu am, știți că era scurt la vorbă și greu la scris. Om voios, amicable, econom bun și cuminte, pusese mâinile pe rânze*)

*) Luase însărcinarea de a mijloci transportul de peatră auriferă din minele „împărătești“ ale Roșiei, cu ajutorul de „rânze“, vagonete, trase de câte un cal pe o îngustă cale ferată, lungă de câțiva kilometri.

cu care o câştigat bani frumoşei... Arestul lui şi a(l) lui Ios. Moga în Aiud, a(l) lui Mikes în Târgu-Mureşului, precum a(l) lor Laurianu, Bălăşescu la Sabin (Sibiu) fu cauza sau motivul principal de plecai eu, cu Vas. Puian din Craiova, pentru a veni şi mijloci eliberarea lor şi a lui Bărnauţ care scăpase în mod genial la Racoviţa. În 11 Septembrie 1848, plecând din Orlat cu 200 feciori fugiţi din jurul Clujului, de pre Arieş şi Câmpie, ca să nu fie asentaţi (înrolaţi) la Kossuthiani, în 14 (Sept.) am izbit în Blaj cu 4000 oameni, cari alergară după noi începând din Orlat în cele două zile până ajunserăm la Blaj. Primul pas (fu) la Ratz pe care l-am trimis cu Liviu Pop canonic logosiu(?) la Baronul Vay, comisariul ministeriului maghiar, cu arătare în scris că: Noi, văzând că maghiarii, saşii şi secuii s'au înarmat, ne înarmăm şi noi; dacă Ei împotriva noastră, noi în contra lor; dacă Ei contra unui neamic pre care noi nu-l cunoaştem, cu Ei împreună contra acelu neamic; dar cerem:

a) ca prinşii politici să fie eliberaţi momentan (imediat),

b) Recrutarea de cele 40.000 să se sisteze, nefiind întărită de Ferdinand V.

c) Adunare constituantă etc.

Cu această Rugare-protest mergând canonicul Ratz cu Liviu Pop la Cluj şi venind Bar. Vay în urma ei la Blaj, una dată cu el în 15 Octomvre veni şi Moşul Vostru (Balint) cu Moga

la noi, din închisoarea Aiudului în care (a) stat din Aprilie(?), — de unde a treia zi se duse la Roşia...

Fotografii? am scos 3, dar acum nu am numai câte un exemplar şi nu mă lasă soţia să-ţi trimit. Voi comanda una — cea din urmă — la Alba-Iulia şi-ţi voi trimite de nu o vei fi având chiar aceea — fără decoraţiuni stând răzimat de un băţ. Fotografia *Iancului*, până a fost nealterat la minte, nu o are nimeni. Cea arătată acum în Foaia poporului făcută de Costandea, e ideală (închîpuită); tot aşa şi cea făcută de Iscovescu, cu căciula de samur pre cap. Avem însă una sculptată de Traian Mureşianu foarte bună după natură şi una la P(etra) N(icolae) Petrescu din timpul de restrişte. Iancu nu a fost aşa marşial cum aţi dori voi. El sămănă la temperament, ca ou cu ou, cu Episcopul vostru (Níc. Popea). Dacă vei mai cere, ți se va mai da...

= Axentie m. p.

60. *Romul Ciorogariu, prof. în Arad, mai târziu Roman episcop al Orăzii, către E. Hodoş la Caransebeş. — Pro domo sua.*

Onorabile! — Ți-ai aprins paiele în cap cu broşura (Schite Umoristice, 1897). Anume, am dat de urma unei mari agitaţiuni pornite în

contra DTale; cerculează proteste, pe cum am înțeles eu, prin toate protopopiatele, în cari proteste preoțimea cere satisfacție pentru insulta(!) ce ai făcut tagmei preoțești și această satisfacție ar fi să fie amovarea DTale din post.

În zilele trecute răcneà... popa Bl... din Prilipeț, carele introducând pe noul popă din Bozovici, mai înainte cu câteva minute-și moto-toleà zicala în biserică de-ți era milă de el și rușine de străinii cari aveau satisfacția de a

... Acest „asesor consistorial“,
 e piept că va merge el la Ca-
 da, se surpă lumea, ori te dă
 poartă protestul și bate tam-
 otestul vine dela protopopiat,
 e un anumit Pepa de tot factum,
 oficios sbeară; restigniți-l, res-

um am aflat,... este pusă la
 beș, și anume de cătră secre-
 tarul B... carele se vede că se folosește de în-
 fluința sa oficială, ear colegă Dr. B... pe unde
 ajunge, și cearcă să ajungă pe la conferențe etc.,
 strigă și batjocorește pe ceice nu su(b)scriu pro-
 testul. — Fapt e că mișcarea e pusă sistematic
 la cale și ai să te pomenești cu un disciplinar
 în grumaz. Alt cum se știe că episcopul (Nic.
 Popea) a luat poziție pentru DTa.

Am ținut să te avisez despre toate aceste
 pentru orientare, ca să știi în ce dimensiuni se
 lucră. Altfel nu toți preoții au subscris, așa

bună oară din Bozovici și încă unul doi din Valea Almășului, dar și au ce auzi dela amabili lor colegi.

Complimente dela ai noștri la ai voștri și dela smerenia mea

Bozovici, 15 August 1897. *Ciorogariu* m. p.

61. *Episcopul Nicolae Popea către E. Hodoș. Răspuns la o rugare.*

Prea stimată Doamnă Profesor, — Imi pare foarte rău, că nu-ți pot da răspuns mulțămitor în privința lui „Onu” și a lui „Ciprian”. E prea mult de atunci, mi-am uitat. Imi aduc aminte, că pe atunci ceteam și eu în „Gazeta Transilvaniei” nește corespondențe subscrise de „Onu” și și de „Ciprianu”. Dar de unde și de cine au fost trimise acele corespondențe, ori articoli, nu-mi mai aduc aminte, cum zisei. Eu de alt mintrea mă aflu pe atunci în serviciul statului, pe la Chioară, nu prea stăteam în legătură cu bărbații noștri naționali mai marcați. Abia în 1856 venisem la Sibiu, lângă Șaguna, după moartea antecesurului meu, Dr. Pantazi.

Ep. NIC. POPEA
1826—1908

Bine ar fi deci, dacă ai află undeva Gazeta Transilvaniei din acei ani, acolo poate s'ar afla acei articoli și din aceia ți-ai putea trage unele

combinațiuni, cel puțin, despre persoanele autorilor respectivi.

Sau, și mai bine ar fi, dacă ai afla undeva, acolo în Caransebeș, doară la biblioteca institutului nostru, — biografia Doctorului Raț, pare-mi-se în Tribuna ori Foaia Poporului, tot de acolo, care dăduse ansă (motiv) la o polemică între ei și Telegraful Român, în privința înființării Asociațiunii Transilvane, socotindu-l, cei dintâi, pe Dr. Raț de autor, la care apoi a urmat din parte-mi un articol hotărâtor în Foaia Diecezană. Acolo poate că se amintește ceva și de timpul rădicat relativ la Dr. Raț.

De bună seamă, scrisorile amintite au trebuit să fi fost trimise lui Papiu și tatălui DTale dela studenții din Viena, cari erau prea puțini pe timpul acela. Ca să fi fost și Dr. Raț între ei, pare că nu-mi vine a crede, de oarece el nu făcea parte din societatea noastră intimă studențească din Cluj, de înainte de 1848.

Biografia lui Dr. Raț, cum și DTa vei fi știind, numai înainte cu 2—3 ani se publicase în foile amintite mai în sus.

Poftindu-vă tot binele, rămân

Carlsbad, 3/15 August 1899.

de tot binele (voitor)

Nicolae Popea m. p.

Epp.

==

62. Vincențiu Babeș către E. Hodoș. Despre „Biblioteca Noastră“.

Budapesta 7 Nov. n. 1899.

Vámházkörút 4.

Mult prețuite Dle profesor, — In retragerea mea, din cauza slăbiciunii bătrânețelor, astăzi aproape absolută, cercetându-mă alaltă-ieri ilustrii mei amici, domnii Alisandru și Zeno Mocioni, și venind vorba și despre „Biblioteca Noastră“, eu am atins ca meritorie lucrarea Dlui Drăgălină „Din Istoria Banatului Severin“, exprimându-mi curiositatea și dorința ca să-i văd curând continuarea și încheerea. (Urmează cerere de abonamente).

Profitând de ocaziune, mai am a Te ruga încă ceva: ... să binevoești a reflecta pe dl Drăgălină, — și până când voi ajunge eu, cu timpul și sănătatea, a-i comunica încă altele, — cumcă sub Temesköz (etc.) nici odată nu s'a cuprins numai Districtul Caransebeșului, cum explică Dsa la pag. 139 (partea I), ci de comun s'a înțeles întreg ținutul dintre Mureș, Tisa și Dunărea de jos pân' la Orșova și Severin.

Această convingere ni-o fac Regestele lui Sigismund din 1433, 34 și 35, adecă Planurile de apărare, unde art. XXX sună: „*Versus Temeskeöz usque Szewrinum inclusive*“; dar nu mai puțin încă Decretul lui Ludovic I, Datum Bude în festo beați Francisci confessoris, Anno D(omi)ni 1374: Ludovicus Dei gratia Rex Hun-

garie, Polonie, Dalmatie etc. Fidelibus suis universis, Militibus, Nobilibus, Clientibus, Valachilibus, et alys famulis suis in *Comitatu seu Districtu de Temeskuz* salutem et gratiam...

În toate aceste documente Valachii figurează ca *factori de drept public*...

Aşa, cum de comun se cuprinde Temesköz, adică întreg ținutul jur împrejur de Timiș pân' la Dunăre, *cauzei noastre de asemenea mai convine* și frațele Drăgălină va avea ocaziune a susține aceasta.

Inchei salutându-vă cordial —

Al Dtale sincer prețuitor V. Babeș m. p.

63. *Dr. D. P. Barcianu, încredințat să conducă „Foaia Ilustrată” din Sibiu, în 1891, cere și colaborarea prof. E. Hodoș din Caransebeș, arătând, într'o scrisoare din 16 Noembrie 1890, ce urmăriște noua foaie :*

Scopul fiind : a ține pe cetitori în curent cu mișcarea culturală ce se manifestă în sinul poporului român și a oferi straturilor celor mai largi, dar mai ales celor de mijloc, o lectură care să contribuie la ridicarea nivelului cultural al poporului, foaia va avea să aducă lucrări originale și traduceri, știri de tot felul, lucrări din literatură și știință la îndemâna tuturor, lucrări privitoare la industrie, comerț, economie, igienă, — ca astfel fiecare să poată afla ceva ce-l interesează... (Direcția Institutului tipografic pune în vederea colaboratorilor și un modest onorar).

Crâmpee dintr'un parlament

Neatârnairea Transilvaniei de Ungaria, alături de problemele de limbă, naționalitate și cultură, într'un stat poliglot, formează firul roșu în scrisorile mai vechi și în adresele publicate.

*Mărturisirile, în jurul acestor cauze, nu vor fi de ajuns lămurite, în lumea generației de azi sau de mâne, fără a le întregi cu **desbaterile** parlamentului, care s'a ocupat de ele.*

Vom da, prin urmare, după mărturiile vremii, o icoană, prinsă în note fugare, a discuțiilor desfășurate în parlamentul Țării ungurești de altă dată, cu raport la pomenitele probleme

1865 și 1866. — Ne oprim la finele anului 1865 când, în 25 Decembrie, decretul regal a convocat și pe deputații transilvăneni în *Pesta la dieta de încoronare* a regelui Francisc Iosif I.

Numărul deputaților români în camera din Pesta, dela sfârșitul anului 1865, era 22, constituiți în grup, „clubul național român”, sub președinția lui Anton Mocioni. Se întrețineau legături cu deputații sârbi ai dietei.

În discuția, provocată de proiectul de adresă la mesajul de tron al monarhului Francisc Iosif I, a luat cuvântul, în ședința dela 11/23 Februar 1866, — ziua memorabilă în domnia lui Cuza Vodă *) — deputatul cercului electoral Baia de Criș, Ios. Hodoș, și la alin. 39 al proiectului de răspuns, a făcut *amendamentul* în care, privitor la deliberarea finală asupra legăturii Transilvaniei cu Ungaria, cere să se păstreze dreptul de autonomie și neatârnare a Transilvaniei de Ungaria.

Deputatul român a zis :

Înainte de toate rog On. cameră să fie îngăduitoare dacă voi grăi cu oarecare stângăcie ; mărturisesc, într'adevăr, că n'am prea avut ocaziune a ținea cuvântări în limba maghiară. Dacă mi s'ar da voie să grăesc în limba mea română, — poate va veni și vremea aceea, — aș ști să vorbesc mai fluent și cu mai puțină neîndemânare...

Țin să declar, că :

1. Voi căută să fiu scurt în expuneri ;
2. Voi discuta numai din punctul de vedere al legilor ; și
3. Voi exprima, *sine ira et studio*, convingerea mea deplină.

Din amendamentul propus, se poate vedea că am să mă ocup de Transilvania, care n'a avut fericirea să i se fi dat și ei o *carta bianca*, după exemplul Croației.

Vorbesc, dlor, despre frumoasa și nefericita Transilvanie, patria mea de naștere, țara pe care,

*) Vezi și pag. 54, scrisoarea 38.

în starea ei de astăzi, o socotesc ca și când aș țineă în mână mărul de aur și, îndreptându-mă în dreapta, aș zice lui Petru: *de vreau, ție ți-l dau*, și tot atunci, întors la stânga, aș zice lui Pavel: *de vreau, ție ți-l dau...*

Va trebui, prin urmare, ca noi să venim în ajutorul Transilvaniei în situația ei precară. Ajutor îi vom da atunci, când vom respecta principiile fundamentale ale constituției sale.

Transilvania, pe temeiul Diplomei leopoldine dela 1691 și a Sancțiunii pragmatice dela 1722, precum și pe temeiul legilor ei de mai târziu, este țară neatârnată atât de Ungaria, cât și de provinciile numite *ereditare*, — Transilvania își are administrația și legislația proprie.

Ungaria a ajuns, după lupta dela Mohaci din 1526, în scurt timp sub domnia Casei de Habsburg; — Transilvania însă și-a păstrat independența aproape alte două veacuri, și abea către sfârșitul veacului al 17-lea cade sub scutul acestei Case, dar își susține și exercită mai departe dreptul de proprie guvernare și legislație, cu totul independentă de Ungaria și de provinciile ereditare.

Vorbitorul amintește fundamentele principale pe care se întemeiază independența Transilvaniei de Ungaria, între care însiră și legile dela 1791, cu articolele lor latinești, ce întăresc această independență, — legi sancționate cu jurămintele principilor!

Aș putea cită și alte acte, — continuă oratorul, — acte ce asigură și recunosc neatârnată

și integritatea acestei țări; le omît însă, pentru că unele ar părea odioase, altele sânt numai *decrete* imperiale, va să zică nu-s încă legi, ear eu spuneam, la început, că am să discut numai din punct de vedere al legilor.

Trec la așa numitele *legi de uniune* din anul 1848, în special la articolul I. transilvan. Fără considerare la felul și chipul cum s'a compus articolul și la împrejurările care i-au dat naștere, lăsând la o parte și faptul că românii s'au rostit împotriva uniunii, și că acel articol de lege nu are toate cerințele legale, — un proiect de lege ca să aibă valoare legală, se cere, după art. IX. dela 1744, ca exemplare, tipărite și provăzute cu subscrierea și sigiliul principelui, să se trimită la dregătorii pentru a se depune în arhivele așa numitelor *locuri credibile*, ceea ce, cum se știe, nu s'a petrecut cu art. I. amintit, — fără considerare la toate acestea, vreau să mă opresc la un singur fapt, mai exact *nefapt*, și adecă: în mod legal nici Transilvania n'a primit și n'a înarticolat în legile sale articolul I. dela 1848, — și așa nici aceasta pentru Ungaria, nici acela pentru Transilvania, nu poate avea putere de lege.

Să-mi dați voie să amintesc, că dela 1848 încoace s'au ținut diete în Transilvania de două ori, una la 1863, alta la 1865, adecă acum în toamna trecută: astfel se contrazice ceea ce se afirmase oficial în 1848, că dieta acestui an ar fi fost *ultima* dietă a Transilvaniei și că, prin urmare, s'ar fi sfârșit istoria legiuirilor în Transilvania.

Din tot ce v'am desfășurat, conchid, că uniunea transilvană cu Ungaria nu este fapt împlinit, cum am auzit că se susține în această cameră.

Imi veți răspunde poate că la 1848 s'au ales în *Transilvania* deputați pentru dieta din *Pesta*. E adevărat, o știu; dar știu și aceea că, pe vremea alegerilor, legea, și anume articolul despre uniune, nu era sancționat de principe. Intreb pe oricare jurisconsult cunoscător al dreptului public transilvan: putea principele, fără nici o lege formală, să autorizeze pe palatinul Ungariei să sancționeze legi pentru *Transilvania*?

La 1863 și la 1865 s'au săvârșit alegeri de deputați pentru dieta *din Transilvania*, nu pentru cea dela *Pesta*. Astfel locuitorii, adecă națiunile, *Transilvaniei* au dovedit că uniunea nu e fapt împlinit și că articolul, des pomenit, are să fie desbătut, ca și articolul VII. dela *Pojon* din acelaș an. Așa spune și mesajul tronului.

Să-mi permiteți acum să ating așa numitele *părți reîncorporate*. Eu le consider drept părți integrante *ale Transilvaniei*. Din vechi timpuri curge un proces internațional între Ungaria și *Transilvania* cu privire la aceste părți. Din legile Ungariei, și anume din art. 18 dela 1741, se vede că Ungaria ar fi cerut reîncorporarea acelor părți, însă nu s'a hotărât alta, decât „*auditis desuper etiam Transylvanis*“, adecă să se asculte despre aceasta și *Transilvania*. La 1792, tot la fel, în articolul 11 se zice: „*Quoad desi-*

deratam... reincorporationem, altefata sua majestas dominos Transylvanos in primis quae celebrabuntur comitiis, semet andituram, acceptaque illorum Declaratione, benignam suam mentem Statibus et ordinibus regni hujus manifestaturam declarare dignata est".

Dar „domnii transilvani“ nu s'au declarat sau, ce e mai mult, nu s'au învoit nici odată la reîncorporare, ... și așa, părțile atât în raport administrativ, cât și legislativ s'au ținut de Transilvania ca părți integrante ale ei.

După toate acestea am îndrăznit a face amendamentul, pus pe biroul camerei, și rog să binevoii a-l vota. —

Amendamentul, sprijinit de *Sigismund Borlea*, combătut de *Tisza Kálmán*, de contele *Andrássy Gyula* și de alți unguri, este respins.

În ședința dietei din Pesta, dela 21 April anul 1866, se discută propunerea făcută de români ca, în comisiunea pentru chestia naționalităților să se aleagă membri din *toate* naționalitățile țării, după proporția lor numerică. Moțiunea, cu data de Pesta 18 April 1866, și semnată de 14 deputați români (*Popovici, Varga, P. Mihali, 3 Mocionești, Borlea, Babeș, Hodoș, A. Maniu, Faur, S. Pop, A. Vlad și Al. Romanu*), — a stârnit înfocată discuție, începută de *Fr. Deák*, (de origine macedo-român), care cere să fie respinsă, căci dieta nu poate trata cu naționalități ca partide.

După Deák vorbește *Ios. Hodoș* și zice :

Consider problema naționalității drept una dintre cele mai urgente și arzătoare cauze; o consider mai urgentă chiar decât cauza afacerilor comune (austro-ungare), — și așa, *aceea* aș deslega-o mai întâi și înainte de toate. Precum unul din scopurile principale în fericita deslegare a cauzelor comune (cu Austria), e împăcarea cu tronul, așa scopul deslegării cauzei *naționalităților* este împăcarea lor între sine înseși; amândouă sânt necesare pentru tron, patrie și națiuni... Nu știu cât timp va dură această cameră; dar socotesc că atâta timp avem, cât ne trebuie ca să putem rezolvi și această problemă.

Eu nu sânt de părerea dlui Deák, că naționalitățile ar fi membre ale națiunii *maghiare*; ci afirm că națiunile sânt părți constitutive ale *țării*, prin urmare ele, în *această* calitate, au să participe la deslegarea problemei naționalităților... Să clădim, dlor, cu toții împreună, o patrie nouă, o patrie în care să încăpem cu toții, nu unul *d'asupra* celuilalt, ci unul *lângă* altul, și toți *la locul lor*.

Să ne împăcăm noi pe noi înșine, să împăcăm națiunile toate din țară, să dăm fiecăruia ceea ce este al său. Să nu ne ferim de o problemă ce o întâmpinăm în tot locul, ci să o îmbrățișăm și împreună să o deslegăm; o națiune, ca și alta, să participe la deslegare ca parte interesată. Votéz pentru moțiunea pusă pe biroul camerei ca adaos la raportul comisiunii de 21. —

Moțiunea, susținută și de deputații români Babeș, Borlea, Medanu, A. Maniu, Varga și Vlad, este combătută de unguri și de reprezentanții *gubernamentali* ai nemaghiarilor: un neamț, un sârb și un slovac.

Dieta dela Pesta, la care luară parte și ardeleni pe lângă garantarea drepturilor de autonomie transilvană, a durat până în 26 Iunie 1866, când războiul cu Prusia și cu Italia a amânat ședințele. În 19 Dec. dieta s'a redeschis.

Monarhia, biruitoare în războiul cu Italia, și bătută în cel cu Prusia, renunță la Veneția și pierde înrâurirea în Germania. Ungurii caută să exploateze dezastrul austriac și să stoarcă acordarea unui ministeriu unguresc la Pesta.

1867. Constituirea ministerului ungar este acordată de monarh prin decretul din 17 Febr. 1867, când contele Iuliu Andrássy e numit președinte al ministerului cu însărcinarea să facă propunerile trebuitoare alcătuirii guvernului din Pesta. În aceeași zi încetează activitatea Cancelăriei de curte transilvane, desființate prin decret regal. (Ultimul conducător al acelei cancelării, reactivat în 20 Oct. 1860, era contele Francisc Haller).

Activitatea comitetului naționalităților, care își publicase *proectul* tocmai în preajma numirii ministerului ungar, a produs la maghiari indignarea „patriotică” obișnuită: Proiectul româno-sârb este calificat de „fantazie bolnăvicioasă”, și „intenție

revoluționară". Indignarea s'a mai potolit prin bucuria maghiarilor, produsă de marea schimbare, că după 17 ani și după guvernele lui Bach și Schmerling, iș făcea intrarea în Pesta un guvern alcătuit din oameni ai neamului lor.

Chestiunea uniunii Transilvaniei cu Ungaria se apropiă de-a fi deslegată — în senz maghiar, cu desconsiderarea elementului românesc. Deputații români încearcă lupta în parlament.

În ședința din 7 Martie 1867 — la ordinea zilei era regularea municipiilor — deputatul din Transilvania, *Ilie Măcelariu* începe vorbirea, în limba română, zicând: „*Inalt corp legislativ*“! O furtună de vorbe violente izbucni din piepturile deputaților maghiari. „*Rendre*“! (La ordine!) strigau mereu părinții patriei. Clopoțelul președintelui restabilește oarecare liniște.

Măcelariu: „*Inaltă casă*“! Aceeaș scenă. Intervine președintele spunând vorbitorului, că fiecare deputat e dator, conform legii din Ungaria, să vorbească ungurește în dieta ungurească.

Măcelariu continuă, acum ungurește, și zice că se simte îndreptățit a întrebuiță limba sa maternă, pe temeiul decretului regal din 25 Dec. 1865, care hotărește că: validitatea legilor Transilvaniei nu se alterează prin prezența deputaților ardeleni la dieta aceasta *de încoronare*; amintește și de legea adusă în dieta din Sibiu dela 1863 cu privire la egala îndreptățire a limbilor țării. Privitor la propunerea din ordinea zilei, vorbitorul iș rezervă dreptul d'a se declara în scris.

În ședința din ziua următoare, în 8 Martie, desbaterea urmează cu mare interes. Vorbește deputatul din Zărand (aparținător Ungariei), Ios. Hodoș, și zice :

Nu luam cuvântul, dacă nu era vorbă de Transilvania. N'aveam să vorbesc, dacă On. camera avea ieri răbdare de-a asculta pe Măcelariu, deputat din Transilvania, cel puțin ar fi aflat onorata cameră ce atitudine iau transilvănenii față de această dietă, *care nu este chemată să le impună legi*. Transilvania își are legislația proprie, care nu este desființată. Uniunea nu-i fapt împlinit, ear dieta Ungariei n'are chemarea să aducă legi pentru Transilvania; deputații de acolo nu fac, nu pot face parte constitutivă, din dieta aceasta. Dovezi: Decretul imperial din 25 Dec. 1865, către dieta transilvană, n'o declară disolvată, ci *prorogată*; deputaților de acolo li se permite, dar nu li se ordonă, să participe la dieta de aici, din Pesta, și li se dă voie să vină aici numai pentru a putea fi de față la actul încoronării, dar nu pentru a participa în legislațiune sau a face parte constitutivă din această dietă. Prin acelaș decret se susțin în valoare legile dietei din Sibiu dela 1863, sancționate de Marele Prințipe al Transilvaniei. Veți zice, că decretele imperiale dela 1865 nu mai au validitate? Dar chiar la aceste decrete se face provocare în adresele împăratului din 17 Febr. a. c. către cancelarul aulic transilvan, dl Haller, și către dl ministru pre-

ședinte, contele Iuliu Andrásy. În decretul imperial din 21 Iulie 1861 către dieta Ungariei, precum și în decretul imperial din 5 Sept. 1863 către dieta Transilvaniei se declară și se recunoaște lămurit, că uniunea Transilvaniei cu Ungaria s'a decretat fără învoirea liberă a națiunii române și a celei săsești, și că uniunea n'a obținut niciodată putere legală, ci, după publicarea decretărilor aduse unilateral, de facto s'a nimicit". Dar, de facto, de jure și de lege s'a nimicit prin însași ținerea dietei din Sibiu dela 1863 și prin legile votate acolo, precum și prin ținerea dietei din Cluj dela 1865, nedisolvată până astăzi. Vă mai aduc aminte că deputații din Transilvania nu sânt aleși aici pe baza legii de alegere din Ungaria, adecă pe baza art. V. dela 1848, ci sânt aleși pe baza legii de alegere transilvană, pe baza art. II. dela 1848, — și mare și esențială e deosebirea între aceste două articole de lege: al Ungariei e bazat pe principiul de reprezentațiune a poporului, al Transilvaniei însă susține sistemul *feudal* (sgomot) care domnea înainte de 1848. Pentru deslegarea chestiunii de uniune, nu cunosc decât o singură cale: Dieta Transilvaniei din sinul său, și dieta Ungariei asemenea din sinul său, să aleagă delegațiuni regnicolare, care împreună să stabilească condițiile și modalitatea uniunii, rezervându-și fiecare dietă dreptul d'a primi sau d'a refuza, precum b. o. se face sau s'a făcut între Croația și Ungaria. Vorbitorul cere în sfârșit, ca guvernul să lu-

creze pentru convocarea dietei transilvane cât mai curând, pentru a da ocaziune tuturor națiunilor din Transilvania să conlucreze la deslegarea problemei mari și de viață a uniunii, și la stabilirea raporturilor publice de stat între aceste două țări.

În ședința dela 24 Iunie 1867, dep. *Ios. Hodoș* prezintă un proiect în chestiunea întrebuițării limbilor naționale. După acest proiect, camera ar trebui să dispună, ca autoritățile și judecătorii să întrebuițeze la desbateri și alte afaceri limba precumpănitoare a ținutului; mai departe; dieta să decidă ca orice restrângere în folosirea limbilor să fie suspendată până la regularea chestiunii limbilor. Propunerile se dau la tipar și se vor distribui deputaților.

Incoronarea trecuse (8 Iunie) și ministerul ungar avea mână liberă să hotărască în chestiunea transilvană: dieta dela Cluj din 1865, amânată până acum, se disolvă, ear legile și concluzele din 1863/4 ale dietei dela Sibiu se desființează, prin două decrete regale („rescripte regești”) din 20 Iunie 1867, semnate de: *Francisc Iosif I* și *Conte Iuliu Andrásy*, ministru președinte.

=

1868. — În ședința camerei din 19 Iunie 1868, deputatul *Ios. Hodoș* adresează guvernului interpelație în cauza națională și cere să se înainteze parlamentului, cât mai curând, lucrarea și raportul comisiunii în această cauză. Inter-

pelația e semnată de 8 deputați, și adecă, afară de interpelant, de: Varga, Vlad, Babeș, Borlea, Mocioni Anton și Ales., și Medanu.

La 9 Iulie 1868, după 3 săptămâni, răspunde primministrul *Andrássy*, făgăduind că această chestiune se va trata și deslega cât mai de grabă. Interpelantul nu se mulțumește cu promisiunile d-lui ministru președinte, — camera însă da.

Proectul de lege „*despre egala îndreptățire a naționalităților*” mai așteaptă până în Octomvrie. În 28 Oct. 1868 se citește, în sfârșit, *raportul* comisiunii dietale în chestie. Partidele toate, fără deosebire, se interesează viu de viitoarea lege. Deputații români și sârbi se consultă pentru procedare uniformă.

Raportul nu e sgârcit în făgădueli frumoase. Sântem conduși — membrii comisiunii — totdeauna de echitate și dreptate „pentru toți cetățenii de toată clasa, fără distingere de limbă și confesiune... Nu vom uita că locuitorii nemaghiari (în majoritate!) ai Ungariei sânt chiar așa și *cetățenii Ungariei*, și noi sântem gata cu sinceritate a li garantă prin lege interesele lor și interesul comun al patriei”. Proectul, după raport, acordă îndreptățire egală cu privire la întrebuițarea limbii materne în biserică, școală și comună.

Minoritatea comisiunii, — deputații Anton Mocioni, Ștefan Branovacici și Svetozar Miletici, — nu e mulțumită și prezintă, în acelaș timp, un proect al său.

Nici ungarii nu-s satisfăcuți și cred că „egala îndreptățire” din proiect va trezi în naționalități aspirații nerealisabile în statul ungar. Discuțiile, urmate în secțiuni, au fost atât de vii și lungi, încât s'a hotărât să se întocmească *nou* proiect, care să mulțumească naționalitățile. Modificările aduse erau însă — în favoarea ungarilor.

Abea în ședința din 24 Noemvrie 1868 vine la ordinea zilei chestiunea naționalităților, când ministrul *Fr. Deák* depune pe biroul camerei un proiect special în chestiune, arătând deosebiri între proiectul comisiunii centrale și cel de acum. În Ungaria, declară *Deák*, există numai o națiune politică, unitară și nedespărțită, cea **ungurească**, ear limba ungară e limbă a statului, întrebuințată în legislație și în toate ramurile vieții publice, — cu unele concesii (pe hârtie) pentru limbile nemaghiare.

Camera avea acum — pe lângă două proiecte deosebite în chestiunea naționalităților, al comisiunii, al minorității, — și *elaboratul lui Deák*.

Deputatul român *Florian Varga* stârnește șogmotoasă turburare în cameră (25 Nov.), când declară că proiectul comisiunii centrale sapă groapa naționalităților, dar „*cine sapă groapa altuia, cade însuși în ea*”. În ziua precedentă luase cuvântul *Al. Mocioni*; combătù, în lung discurs, acelaș proiect, care „îgnorează națiunile din țară, apără numai pe jumătate drepturile naționale ale individului, nimicește egala îndreptățire și nu răspunde scopului”.

În ședința de Joi, 26 Noemvrie 1868, a camerei, la desbaterea cauzei de naționalitate, *Ios. Hodoș* face istoricul proiectului și spune :

„În 1866 camera alege o comisiune de 40 de membri în scop să prepare și să înainteze camerei un proiect de lege în chestiunea de naționalitate... Ce a făcut comisiunea de 40? Îmi dați voie, dlor, să vă spun partea *comică* a lucrului, — partea *dramatică* se petrece aici, în cameră, iar partea *tragică* — pentru țara aceasta — va urma după ce Dvoastră veți vota proiectul de lege propus de comisiunea centrală...

„Ce a făcut comisiunea? Fiind lucrul foarte „urgent“, a ales o *subcomisiune*, să pregătească proiectul. Subcomisiunea a lucrat, din ce în ce mai încet; — în sfârșit, în Iunie sau Iulie anul trecut (1867) înaintează *camerei* un proiect de lege în chestiune. Camera, firește, transpune proiectul acesta comisiunii de 40; comisiunea, — lucrul nu pierduse încă din urgență, — se întrunește în zilele ultime din *Octomvrie* 1867, pentru a lua în discuțiune proiectul subcomisiunii. Ce se petrecu atunci? Proiectul subcomisiunii se înlătură și se luă în discuțiune alt proiect, făcut de doi membri ai comisiunii. Acest proiect se mai schimbă, se mai lasă, și se înaintează în urmă camerei ca vot al majorității din comisiune, prezentând în acelaș timp și un vot al minorității care, precum se știe, este proiectul de lege elaborat de *românii și sârbii* din această cameră. Votul majorității și votul minorității sânt trimise

la secțiunile camerei... Și acum? Acum avem în față un proiect, care nu-i nici al subcomisiunii, nici al minorității, ci cum se zice este un proiect ieșit din secția a șasa și renoit, reformat, prefăcut, îndreptat, sucit, de comisiunea centrală, apoi înaintat camerei de 8, 9 zile. Vă întreb: Ce proiect este acesta? De unde, din a cui inițiativă se naște? Dacă se poate face așa de ușor un proiect de lege în chestia națională, ce trebuință era să se aleagă o comisiune de 40 de membri înainte cu aproape trei ani de zile?... Deputații români și sârbi și-au unificat proiectele și v'au dat un singur proiect. Dvoastră știți că opinia publică română și sârbă s'a manifestat *pentru* acest proiect, care îl cunoașteți de mai bine de doi ani.

„Astăzi totuși vedem un proiect ce nu știm de unde răsare, — proiect care desconsideră opinia publică, exprimată atât de viguros. Unde sânt promisiunile deputaților națiunii maghiare? Ori, promisiunile nu se trec în socoteală? Atunci, adevărată rămâne vorbă că „*potentes potenter agunt*”. Vă doresc ca, având acum puterea în mână, să nu suferiți nici odată paguba acestei puteri...

„Trec la obiect. Nu voi urmări nici partea filosofică și de drept natural, nici partea istorică și legală a chestiunii. Cea dintâi v'a arătat-o deputatul și amicul meu *Al. Mocioni*; cea de a doua a dovedit-o deputatul și de asemenea amicul meu *Dobzansky*;... ci voi vorbi, încât voi putea, despre partea practică a chestiunii.

„Proiectul de lege al comisiunii centrale nu-l pot accepta nici măcar în principiu, căci proiectul nu procede din nici un principiu, și nu statorțește nici o idee.

„După a mea părere, dlor, integritatea teritorială a țării și unitatea politică nu este principiuul din care ar trebui să procedăm la deslegarea chestiunii de limbă și naționalitate. Deosebirea de limbi și naționalități nu periclitează acel principiu. Integritatea teritorială a țării și unitatea politică nu se manifestă în unitatea de limbă și nici în așa zisa „unitate de națiune politică“, ce la noi — unde sânt atâtea națiuni — nu poate avea nici un înțeles; ci ea se manifestă într'un domnitor, un singur guvernământ, legislație, armată. Eată expresiunile reale ale unității de stat... Unitatea politică a statului nu poate să fie condiționată de unitatea de limbă, cu atât mai puțin de poziția privilegiată a unei națiuni asupra celorlalte; din contră, această poziție privilegiată poate *primejdui* unitatea teritorială și politică.

„Proiectul de lege, al comisiunii centrale, vrea să creeze tocmai astfel de poziție privilegiată pentru limba și națiunea maghiară... De aceea, acest proiect de lege nu se poate numi „*pentru egala îndreptățire a națiunilor*“, ci mai vârtos și mai potrivit „*proiect de lege despre limba și națiunea maghiară*“, — ear asemenea lege ar fi de prisos: acolo sânt legile dela 1836, 1840, 1844 și 1848, — pline de dispoziții privilegiate pentru

națiunea maghiară și pentru maghiarizarea celorlalte națiuni...

„Adresa dela 1866 spunea: „Simțământul de naționalitate ce se desvoltă din zi în zi, merită atențiune: el nu se mai poate cântări cu măsura timpurilor trecute și a legilor vechi“. Ce este proiectul comisiunii alt ceva, decât: măsura timpurilor trecute și a vechilor legi care ating națiunile tocmai în desvoltarea simțământului lor național.

„Aceaș adresă mai spunea:

„Noi, camera, sântem gata, în sinceritate, a garantă prin lege tot ce se cere în interesul lor — al națiunilor — și în interesul comun al patriei“. Cred că, ceea ce este în interesul națiunilor, *ele*, națiunile, sânt cele mai chemate să-l spună. De aceea sânt de părere să se urmeze și aici, cum s'a urmat cu proiectul de lege despre educația poporului: a se convocă o anchetă cu reprezentanți din toate națiunile, sau a convoca adunări naționale și a le asculta părerile și dorințele... Ministrul de culte și instrucție publică, dl baron Eötvös, — regret că nu e de față — răspunzând unui deputat, în chestiune religioasă, a zis: „în trebi religioase o simplă majoritate poate să decidă chestiunea, dar *nu să o deslege*; în chestiuni însă, de limbă, *deslegarea* e de dorit“. Așa zic și eu acum: în chestiunea de limbă și naționalitate, o simplă majoritate o poate decide, dar n'o poate rezolvî. Și n'o poate rezolvî mai ales camera actuală, care este în majoritate

maghiară și nu se poate hotărâ să ia în seamă părerile și dorințele națiunilor într'o cauză vitală...

„Adresa menționată mai zice: „Noi, camera, încă vom urmâ principiul de dreptate și frățietate în crearea legilor privitoare la interesele deosebitelor naționalități“. În proiectul de lege al comisiunii nu s'a urmat acest principiu. Proiectul face deosebire între cetățean și cetățean, silind pe nemaghiari să învețe limba maghiară. Eată un privilegiu pentru națiunea maghiară! Privilegiu este privilegiu ori unde, — ștergeți-l, nu creați privilegiu nouă și nu restringeți libera întrebuințare a limbilor...

„Dar acest proiect lovește și în libertatea și egalitatea națională, căci creiază o națiune oficială sau politică, sau nu știu cum îi mai ziceți, ear pe celelalte nu le ia în seamă ca și cum n'ar exista nici după istorie, nici după lege, nici de drept, nici de fapt...

„Ungaria, ca limbă și naționalitate, n'a fost niciodată specific maghiară. Insuși Ștefan, primul său rege, a declarat că în statul asupra căruia stăpâneă, sânt mai multe națiuni, — cum sânt și azi. El zicea să nu domnească o națiune asupra celeilalte: *Nec graecus super latinum, nec latinus super graecum dominet...* Proiectul mai e vătămător pentru libertatea și egalitatea bisericească și a asociațiunilor.

„Cât timp acest proiect restrânge libera întrebuințarea a limbilor, cât timp nu respectă liber-

tatea și egalitatea nici individuală, nici națională, nici bisericească, nici a asociațiilor, el nu poate avea putere de viață, — ear dacă s'ar impune națiunilor, acestea îl vor considera drept o lovitură fatală, care, fiind nedreaptă și imorală, odată totuși va trebui să dispară". (Președintele camerei cheamă la ordine pe vorbitor, să nu întrebuițeze expresii ofensătoare).

Dep. *Hodoș* continuând: „N'am ofensat pe nimeni. Expresii ofensătoare n'am întrebuițat. (Voci: Să urmeze! S'auzim! S'auzim!) Vreau să sfârșesc, făcând asemănare între proiectul *comisiunii centrale* și între proiectul deputaților *români și sârbi*:

„Acest din urmă este proiectul de lege al libertății și frățietății în chestiunea de limbă și naționalitate; cel dintâi este impunerea forțată a limbii și naționalității maghiare celorlalte națiuni din țară;

„Unul recunoaște națiuni egale între marginile teritoriale și unitatea politică a statului, — celalalt nu recunoaște în țară altă națiune și limbă decât maghiară și earăș maghiară;

„Un proiect cheamă la unire națiunile țării, — al doilea respinge dela națiunea maghiară toate celelalte nații;

„Unul pornește din prejudețiul, că dacă s'ar recunoaște prin lege mai multe națiuni, împărțirea țării nu se mai poate înconjura;

„Proiectul deputaților români și sârbi pleacă dela ideea de libertate și egalitate națională,

proclamată de toată Europa. — idee care va reformă lumea și ne va reforma și pe noi.

„Accentuez în deosebi că, după proiectul comisiunii, Dvoastră voți să creați *poporul* pentru dregători, și nu pe *dregători* pentru popor; cereți dela țărani să învețe deodată *patru* limbi; cereți documente în limba maghiară chiar în cazuri de credit public...

„Așa cred că în cele ce am zis până acum, am răspuns încâtva dlui ministru de culte. (O voce: N'ai răspuns!). Regret că nu m'ai ascultat... Dar, dlor, dvoastră ne acuzați că gravităm în afară, că vrem desbinare. De către cine? De către casa domnitoare? Așa cred, dlor, că această acuzare s'ar putea face mai de grabă *altora*, decât românilor. (Intreruperi: Cui?) Citiți Istoria, și nu mergeți prea departe într'însa, și veți vedea. Desbinare de către maghiari? Când a încercat românul a se desbina de ungar? Din contră, românul a încercat o legătură mai strânsă cu ungurul, dar acesta pururea l-a respins. (Sgomot). Vedeți actele dietale din Transilvania, studiați istoria... Nu noi, românii, vom fi aceia cari să părăsim vreodată țara noastră. Dl deputat Bartal spunea alaltăieri la sfârșitul vorbirii sale, că: „ *aici* trebuie să trăim, *aici* trebuie să murim”! Dar, dacă voim să trăim împreună, să nu creiăm legi care nu ne asigură, ci ne primejduesc viața națională, să nu creiăm legi despre care dv. puteți zice cu Sf. Scriptură:

*Noi, lege avem, și după legea noastră caută să pierim**).

*) Ev. Ioan 19, 7.

„Rog On. cameră să nu voteze proiectul de lege al comisiunii centrale; nu votați, în toate, nici proiectul nostru; ci, dacă în *trei* ani nu s'au putut lămurii ideile, s'o recunoaștem pe față și chestiunea s'o amânăm în loc să o deslegăm în felul proiectului comisiunii. Dacă totuși voiți să aduceți lege, primiți de bază la desbaterea specială proiectul minorității (mișcare, șgomot), adecă proiectul deputaților români și sârbi. Proiectul comisiunii centrale îl resping”. (Stânga extremă aprobă). —

— După două zile, în ședința dela 28 Noemvrie, 1868, în care au luat cuvântul *Coloman Tisza, Ilie Măcelariu, Ales. Mocioni ș. a.*, a urmat votarea. Proiectul comisiunii e respins; tot așa și proiectul minorității: la votare nominală proiectul acesta întrunește 24 voturi (ale tuturor deputaților români și sârbi), contra sânt 267 voturi, absenți 113 deputați. Se primește apoi *proiectul lui Deák*, cu toate voturile, afară de cele 24 ale românilor și sârbilor.

Proiectul minorității a fost combătut, în această ședință, din partea lui *Tisza Kàlmán* care susține că s'au adus mai ales *trei* învinuiri proiectului comisiunii centrale, și adecă: *supremația* maghiară scoasă la iveală în acest proiect, apoi *privilegiile* ce se acordă ungurilor, și în sfârșit decretarea *nimicirii* naționalităților nemaghiare.

Lui *Tisza* îi răspunde *Al. Mocioni*. La cuvintele deputatului maghiar, ale „zdrobitorului de naționalități” de mai târziu, — despre supre-

mația asigurată ungurimii în virtutea numărului, averii și culturii sale superioare. — Mocioni observă: Dl deputat Tisza vine în contradicție cu sine însuși, căci deși putem face legi care iau în considerare nu numai numărul și cultura, ci și averea, de sigur însă ca asemenea legi care pe temeiul averii fac deosebire între cetățean și cetățean, nu mai corespund egalității de drept, sânt *privilegii*; dl deputat Tisza spune că maghiarizarea naționalităților este cu neputință, — atunci de ce se pornesc încercări mai pe sus de puțința maghiarilor? Sfârșind, Al. Mocioni zice: „Chestia de naționalitate s'a asemănat adese ori cu nodul gordian; Dumnezeu să ne ferească de cutare *Alexandru al doilea*, care să taie nodul cu spada” ... —

Legea despre egala îndreptățire a *naționalităților* — opera lui Francisc Deák, om cu renume, între al săi, de „înțeleptul patriei”, — nu admite din capul locului *națiuni* în Ungaria.

Concesiunile, ce se fac în lege limbilor nemaghiare, sânt îngrădite cu iscusită șurubărie, pentru a putea fi ocolite când cer interesele maghiare. Limbile nemaghiare se folosesc în cutare cazuri (de mai puțină importanță, firește), „dacă e cu puțință”, scrie în §§-ii legii; sau: „dacă părțile o doresc”, li se dau hotărâri în limba oficială a statului, sau în limba lor maternă.

Dar „părțile” care nu doresc hotărâri redactate ungurește, sânt taxate drept elemente „nepatriotice”; sau li se răspunde, pe temeiul

legii, că „*nem lehet*”. Orică funcționar al statului e îndatorat să întrebuințeze altă limbă (pe lângă cea maghiară) „*numai pe cât e cu putință*”. De aici se trage vorba țaranului de demult, că țara ungurească este „*țara lui nem lehet*”.

Legea despre „egala” îndreptățire a naționalităților nemaghiare își demoraliză ea însași cetățenii prin latitudinea ce le acordă în tâlcuirea ei.

1869. — Ședința camerei din 4 Iunie 1869. În discuția adresei la meșaj, și în legătură cu amendamentul deputaților naționaliști, *Ios. Hodoș* observă că tocmai în acest act, unde camera se adresează către monarh, trebuie să se spună care sânt legile considerate defectuoase și ce îndreptări au să li se aducă. Vorbind despre celebrul art. 44 din 1868, susține că această lege nu regulează *egalitatea națională*, ci numai uzul diferitelor limbi în viața publică a țării. „Și cum le regulează? Așa că limba națiunii maghiare domnește pretutindeni, iar limba celorlalte națiuni din țară nici măcar acolo, unde nemaghiarii sânt în masse compacte sau în majoritate precumpănitoare”... „Această lege este *focul și fierul*, despre care zicea marele dvoastră Széchenyi, că prin asemenea mijloace, — prin foc și fier, — voiți să maghiarizați celelalte națiuni. Și chiar pentru aceea, dlor, bine ar fi să stângeți „focul” și să rupeți „fierul”; legislațiunea poate s’o facă... Noi, nemaghiarii, nu vom încetă

niciodată să ne cerem drepturile, care să ne garanteze existența națională. Aceste drepturi nu ne sânt recunoscute și nu ne sânt asigurate, cum se vede și din cuvintele dlui baron Eötvös, care în cuvântarea dela 26 Mai 1869 a zis: *Simt și sânt convins despre ori care deputat din această cameră, că este hotărât a da — va să zică nu s'au dat încă — fiecărui cetățean din această patrie toate libertățile trebuitoare ca să se simtă legat puternic de patrie*". Sfârșind, vorbitorul constată, că „parlamentul ungar din zi în zi face mai puțin pentru asigurarea existenței și drepturilor națiunilor nemaghiare; începând dela 1848, 1861 și până azi camera, în această chestiune, merge îndărăt: eu aş dori ca, pentru pacea între noi, și pentru conservarea patriei, camera, în chestiunea națională, să nu meargă mai ales îndărăt, ci mereu înainte, și tot înainte”.

În ședința dela 2 Iulie 1869, la desbaterea generală a proiectului de organizație a justiției, acelaș deputat, într'o documentată vorbire, a făcut apărarea autonomiei municipale.

1870. — În ședința dela 11 Februar 1870, la discuția asupra bugetului ministrului de interne, deputatul Ios. Hodoș propune să se voteze o sumă anumită pentru înființarea *teatrului național român*. În motivarea propunerii, deputatul declară: „Se va spune poate, între altele, că nu sânt fonduri, că statul are mari cheltueli, că

poporul este prea împovărat cu dări. Admit că-i așa; dar aş adăoga — în paranteză — că vinovat este însuși guvernul, adecă domnul ministru de finanțe care n'a luat măsuri cu privire la reformele dărilor și n'a prezentat nici un proiect de lege. În buget se pot face, cu toate acestea, *reduceri*, din care suma propusă din partea mea poate fi acoperită de două ori, de trei ori, ba și de șase ori. Statul are și astfel de oficii, care sânt sau de prisos, sau se pot împreună cu altele. B. o. ministerul pe lângă persoana Monarhului n'are nici un înțeles și n'are nimic de lucru, decât să distribue titluri de nobili și diplome. Ar putea fi suprimat, ear atribuțiile sale trecute la dl ministru - președinte, care să împartă decorațiile și diplomele nobilitare. (Ilaritate). Ministerul de comunicații ar putea fi contopit cu cel de comerț, industrie și lucrări publice... Ministerul de culte s'ar putea suprima; căci, dacă în țară există *biserică liberă* și educația este încredințată în mâinile bisericii, ministerul cultelor și instrucțiunii este de prisos, ear dreptul de control, exercitat de ministrul cultelor, poate fi trecut la ministerul de interne, sau de justiție.

„Alături de aceste înalte funcții, ministerele au secții care se ocupă de afaceri ce nu aparțin cercului de competență a ministerului. Lucrările acestor secții s'ar putea încredința *comitatelor* să le resolve singure în cercul lor de competență. Mai avem demnitățile de comiți supremi, „fișpani“,

— demnități pe care le-aș desființa cu totul; ear puțină muncă, săvârșită de comiții supremi, o pot îndeplini vicecomiții comitatelor. (Sgomot).

„Am arătat, On. cameră, că e drept și echi-tabil să se voteze o sumă anumită pentru cultura națiunii române, și am mai arătat că suma se poate economisi în buget. Recomand onoratei camere moțiunea mea, (Secretarul citește): „Să se treacă la rubrica 5, sub titlul de ajutor teatrului național suma de 200.000 florini pentru înființarea unui teatru național român”. —

Moțiunea se respinge.

Soarte mai bună n'au nici propunerile deputaților români, cari cerură ajutoare pe seama școalelor românești din Brad, Brașov și alte locuri.

Intervenirea pentru ajutor, menit fondului de teatru românesc, a produs, în coloanele presei maghiare, nelipsitele atacuri împotriva deputatului „daco-roman” din Zarand. O foaie umoristică-satirică din Pesta a prezentat cititorilor săi figura-caricatură a lui Ios. Hodoș, însoțită de ironii cu „duh”, mai mult sau mai puțin.

Cel ironizat, aducând acasă, un exemplar al acestei foi, l-a arătat copiilor săi mai mărișori și li-a zis: „Să știți voi, când veți fi mari, că icoana aceasta a tatălui vostru se vindea odată, pe străzile din Pesta, cu 15 crețari, apoi cu 2 crețari” ...

— In ședința dela 2 Martie, acelaș deputat intervine în favoarea Asociațiunii transilvane și a celei arădane, zicând :

„Mulți dintre Dvoastră, dlor, veți fi știind că în anul 1860 s'a înființat în Transilvania o asociațiune culturală română. Am avut cinstea să intervin, în mai multe rânduri, în favoarea acestei asociații, în deosebi cu ocazia prezentării unei interpelări și a unui proiect de rezoluțiune, care așteaptă să fie pus la ordinea zilei. Mai cred, dlor, că cel puțin unii din Dv. veți fi știind, că în Arad s'a înființat asemenea o societate culturală română. Aceste două societăți rog să fie sprijinite, ca două așezăminte ce reprezintă interesele culturale ale poporului român. Amintesc că statutele societăților sânt aprobate și întărite de forurile chemate. Rog să primiți propunerea mea : dar înainte de a fi citită, să-mi dați voie să închei cu următoarea povestire, petrecută în realitate. (S'auzim !). Un cetățean din Țiria avuse proces cu Bohuș, nu cu colegul nostru, ci cu altul. Cetățeanul șirian pierdù procesul cu Bohuș, ear când avocatul îi vesti pierderea procesului, omul dela Țiria îi răspunse scurt (pe românește) : „Cu atât mai rău pentru Bohuș“. S'ar putea, On. cameră, că atunci când mă voi prezenta în fața alegătorilor mei și le voi spune, că toate propunerile mele, toate moțiunile, făcute în interesul lor, au căzut în dietă, mutatis mutandis, vor răspunde în felul cum a răspuns avocatului său cetățeanul dela Țiria. Nu ca amenințare vi

le-am povestit acestea ; căci nici șirianul nostru n'a amenințat, ci a spus ceea ce îi zăceà la inimă, arătând că nici pierderea procesului nu-l duce la disperare... Rog să se citească propunerea ce am făcut". (Secretarul citește): Să se pună în bugetul ministrului cultelor și instrucțiunii publice, la titlul 6, scopuri culturale, rubrica a doua, pe seama „Asociațiunii transilvane pentru literatura română și cultura poporului român” 5000 fl. și pentru „Asociațiunea culturală arădană” 5000 fl.

1871. — Intr'una din ședințele dela începutul acestui an, deputatul *Ios. Hodoș*, — sprijinind moțiunea deputatului sârb Pavlovici pentru un ajutor de stat pe seama gimnaziului sârbesc din Neoplanta fără nici o condițiune, — declară : „Io încă sânt membru al comitetului gimnazial din Brad. Acest comitet a cerut ajutor dela guvernul ungar și dela parlamentul țării. Socotesc de a mea datorie să declar dela acest loc și la acest prilej că acel comitet care m'a încredințat pe mine și pe colegul meu Borlea, ne-a înștiințat că în cazul când regimul și camera ungară nu vor încuviința această subvenție, să ne adresăm guvernului român din București. (Sgomot). Am făcut această declarație, ca nu cumva când ne vom îndrepta acolo, să zică cineva că de ce nu ne-am rugat de regimul și legislația Ungariei”.

1872. — Deși pentru deputații maghiari *ardeleni*, la Budapesta în anul 1872, nu mai există nici o Transilvanie, totuși cei din partidul lui Deák s'au hotărât să formeze un club *deosebit*, pentru apărarea intereselor *transilvane* ale „ungurilor”. Va să zică *uniunea* cu Ungaria n'a mulțumit nici pe deputații maghiari ardeleni.

1873. — În vara anului 1873, spre sfârșitul sesiunii parlamentare, deputatul *Ios. Hodoș* — care a reprezentat, timp de 12 ani, în parlamentul ungar, cercul electoral Baia de Criș, — adresează ministrului președinte interpelația :

„Ce a îndemnat pe dl ministru președinte, și pe guvern, să interzică intrarea în Austro-Ungaria a ziarului politic *Românul* care apare în București, capitala României” ?

La începutul interpelării sale, vorbitorul zice : „În *Românul*, ziar politic din capitala României, citesc următoarele :

„*Românul este oprit de a circula în Austro-Ungaria. Ministerul*”...

Voci : — Magyarul! Magyarul! (Pe ungurește!)

Oratorul : — „Citez cuvintele în original, pe urmă le voi spune pe ungurește, (continuând) „*Ministerul unguresc i-a făcut această onoare. Astăzi ni s'au înapoiat dela oficiul poștal din București numerele destinate pentru Austro-Ungaria, pe motivul interzicerii din partea guvernului din Pesta*”.

Dupăce traduce cuvintele din „*Românul*”, deputatul urmează : „Io, dlor, citesc cu luare aminte

acest ziar, dar n'am aflat într'însul nici un articol, care ar ataca „îdeea de stat” a Ungariei, sau care ar îndemna pe români la resvrătire împotriva ungarilor. Nu știu care poate fi motivul guvernului, de a-l opri să circuleze în Austro-Ungaria”. Vorbitorul speră că se va contramanda interdicția. —

Interdicția nu s'a contramandat, — ear *Românulu* mai soseà la Baia de Criș sub numele schimbat de: *Unul pentru altul*, colecție păstrată de Ios. Hodoș. —

Camera deputaților, din Peșta, s'a ocupat, cătră sfârșitul anului, cu petiția comitatului *Zarand*, relativ la susținerea uzului legal al limbii române în afacerile interne ale comitatului.

Deputatul *Partenie Cosma* a rostit, în ședința dela 6 Decemvrie 1873, următoarele:

„Petiția Zarandului este lupta legală a unui municipiu, pentru respectarea legii, contra omnipotenței ministeriale. Comitatul Zarand, folosindu-se de dreptul său legal, a întrodus limba română și a întrebuințat-o așa, cum îi permite legea: adecă de limba consultărilor și afacerilor interne pentru funcționarii cari nu știu ungurește. Aceasta durează dela căderea absolutismului până în zilele recente, vreme de 12 ani. Noul fișpan, dorind a-și câștiga „merite”, a învitat pe vicecomitele (Hodoș) să-i raporteze: de când și în ce măsură e întrodusă limba română în afacerile comitatului? Vicecomitele a raportat, că dela 1861 este întrodusă de limbă a desbaterilor și

afacerilor interne, conform legii; comunele din Zarand (*toate românești*) și foarte multe biserici, își au, tot pe temeiul legii, limba *română* ca limbă de comunicare; prin urmare ele și pot cere cu tot dreptul ca scrisorile și actele ce le privesc, să li se trimită în *aceeaș* limbă.

„Fișpanul din Zarand a raportat ministrului, — nu cunosc acest raport; dar urmarea lui a fost ordinul ministerial care împune Zarandului ca în timp de 30 de zile să înlătore limba română din afacerile sale interne și de aici încolo să întrebuițeze exclusiv limba ungurească, pentru că § 5 Art. de lege 44 din 1868 (care permite municipiilor și funcționarilor săi, în anumite condițiuni, să se folosească de „limba protocolară” a municipiului), conține — după ministru — dispoziții *transitorii (!)*. Impotriva acestui ordin, vicecomitele (Hodoș), bazat pe lege, a făcut apel și a cerut susținerea uzului legal al limbii, cu atât mai vârtos că amintitul § 5 al articolului de lege *nu* conține dispoziții transitorii, legea *nu* face mențiune de asemenea dispoziții.

„Ministrul însă își susținea ordinul și dispune din nou să se execute fără amânare.

„Atunci s'a convocat adunarea extraordinară a comitatului, care încuviințând pașii făcuți de vicecomite, prin o delegație a rugat de nou pe dl ministru ca, revocând ordinul, să susțină uzul legal al limbii române.

„Ministrul stăruiește pe lângă respectarea ordinului”.

Oratorul, P. Cosma, citește pomenitul § 5, care spune :

„In sfera afacerilor interne diregătorii municipali vor avea să întrebuințeze limba statului; dacă însă aceasta, pentru un municipiu sau diregător municipal ar fi, în presă, împreună cu greutăți, atunci respectivii excepțional (!) se vor putea folosi *de ori care din limbile protocolare* ale municipiului. Inșă de câte ori pretind interesele supraveghierii statului și ale administrației, *în sus* vor avea să-și înainteze rapoartele și actele și în limba statului”.

„Zarandul, — continuă P. Cosma, — s'a folosit de dreptul acordat de lege, și acei funcționari, cari nu știu limba statului, au lucrat în limba română „în jos”, căci „în sus” toate curg pe ungurește. După a mea convingere § 5 nu cuprinde dispoziții transitorii. Avem datorința de a protesta contra interpretării rele a legii — interpretare făcută de dl ministru — și a cere ca legea să se aplice după dreptate, — ca să nu sămănăm nemulțumire și discordie. Fac dar contrapropunerea: De oarece § 5 al Art. de lege 44 din 1868 nu conține dispoziții transitorii, ministrul de interne se îndrumează să susțină uzul legal al limbii naționalităților nemaghiare” ...

In anii 1874 și 1875 se continuă lupta parlamentară, împotriva sistemului de guvernare în Ungaria, atât din partea deputaților români, cât și din partea deputaților sârbi, între cari se

disting *Polit* și *Miletici*. La discuția mesajului de tron, în ședința din 16 Sept. 1875, deputatul *Polit* spunea despre parlamentul dela Peșta :

Când Ungaria ar fi reprezentată în proporția numerică a populațiunii, deputații unguri ar forma o mică minoritate. Răul cel mai mare este nu starea financiară a țării, ci împrejurarea că *o naționalitate singură se identifică cu statul*. Chestia naționalităților în Ungaria este chestie de administrație. Știința administrației este tinără, abea de 30—40 de ani, dar fiecare stat are un sistem administrativ desfășurat în cursul istoriei. În Ungaria avem sistemul de comitate: acesta ar fi punctul arhimedic în deslegarea chestiunii naționalităților. E vorba ca fiecare naționalitate să aibă pe teritoriul care îl locuște o administrație potrivită firei sale, ca să se simtă acasă. Nu cer sistem cantonal elvețian, ci o modificare în sistemul comitatens, așa ca fiecare naționalitate să aibă în cercul său administrația ce-i corespunde, — și atunci vor înceta gravitățile în afară. —

Din tabăra guvernului se răspunde lui *Miletici* și *Polit*, ca și altă dată, pe sus, că: Ungaria va avea totdeauna puterea să învingă pe „dușmanii” săi fie externi, fie interni!

Nici ministrul de interne, și în curând prim-ministru, Coloman *Tisza* nu e mai pe jos și, în ședința zilei următoare, spune lui *Polit*, că naționalitățile nemaghiare sânt pătrunse de sentimente patriotice, — dar trebuie scutite de în-

râurirea sămănătorilor de discordie, căci zice Tisza: „*Agitatorii*” sânt păcătoși, *poporul e „bun”* (și prost!).

1876. — Activitatea dietei ungare, în acest an, se îndreaptă spre o nouă arondare a comitatelor din Transilvania. Sub pretextul „înlezării” administrației, arondarea urmărește scopul întăririi elementului unguresc prin maghiarizarea forțată a nemaghiarilor.

În acelaș an, 1876, se desființează una din rămășițele feudalismului medieval, „*fundul regiu*” din Ardeal, instituția în dosul căreia sașii își apărau prerogativele și privilegiile dobândite dela regii unguri și susținute apoi de guvernele, care aveau trebuință de sași împotriva masselor românești — refractare maghiarizării.

Ungurii nu făceau secret din scopurile urmărite prin noua arondare a comitatelor.

Deputatul român *Const. Gurbanu*, în ședința camerei din 30 Mai 1876, constată că ziarul guvernamental din Peșta, *Ellenör*, mărturisește că proiectul de arondare va întări unghurimea din Treiscaune împotriva invaziunii dușmane din țara românească, Făgărașul nu va mai rezista ordonanțelor ministeriale, ear „Zarandul, cuibul Hodoșeștilor și Borleștilor, se șterge de pe fața pământului”; astfel nația maghiară va avea prilejul de-a contopi în maghiarism toate naționalitățile din țară. Deputatul Gurbanu întreabă dieta: de ce, pentru Borlea și Hodoș, trebuie să

fie înmormântat un district? Așa de mari sânt „crimele” comise de oamenii aceștia, încât pe ei, cari se află în viață, nu-i puteți pedepsi, ci pedepsiți districtul întreg? De când cu dualismul, ce ați făcut în stăpânirea țării? Ați creiat legea (de maghiarizare) a învățământului primar; ați votat virilismul (drept de-a funcționa pe baza averii materiale ca membru într'o corporație); ni-ați întemnițat gazetarii; ni-ați tăiat subvențiile școlare; ne confiscați cărțile de școală; transferați diregătorii dintr'un colț al țării în celalalt; ear acum desbateți un proiect de lege, prin care, sub pretext de nouă arondare, intenționați alungarea naționalităților nemaghiare de pe toate arenele vieții publice. Din interese „patriotice” și din punct de vedere mai înalt, de stat, ne veți opri și ziarele, ne veți închide școalele confessionale și bisericile... Reprob direcția apucată de guvern față de naționalitățile nemaghiare.

După Gurbanu vorbește, tot la desbaterea generală, *Sig. Borlea*, și află că proiectul de lege, numit reformă, cuprinde două lucruri: urcare de dare, sau mai exact dare nouă, și scopuri de silnică maghiarizare. Oratorul respinge proiectul, și renunță la o motivare pe larg a respingerii, cu atât mai vârtos că, după experiență prea îndelungată, s'a convins că, dacă partidul numit „liberal” al guvernului a hotărât odată să primească un proiect de lege, acela e și primit în cameră, — și astfel toate argumentele contrare sânt zădarnice, căci în cameră nu se iau în

seamă. — La desbaterea specială Borlea a luat iarăş cuvântul şi a făcut propunere pentru susţinerea comitatului Zarand: Dacă avem de gând să creiăm administraţie mai ieftină, mai bună şi mai repede, comitatul Zarand nu trebuie desfăcut. vorbitorul se provoacă la *adresa* Zarandului, din 17 Mai 1876 Nr. 592, către guvern şi către dietă. Propune: Comitatul Zarand să se formeze: din teritoriul de azi al Zarandului; din toate comunităţile comitatului Hunedoara, care, începând dela Şoimuş, sânt vecine Zarandului pe malul drept al Murăşului; din comunitatea Câmpeni şi împrejurime, în comitatul Alba inferioară, adecă ţinutul între Criş şi Arieş; reşedinţa comitatului să fie Baia de Criş, ca până acum.

Pentruca Zarandul să rămână în starea sa teritorială de atunci, deputatul *Borlea* mai face, în decursul desbaterilor dietale, o propunere, zicând: Un domn deputat din Hunedoara s'a pronunţat aici *impotriiva* încorporării Zarandului la comitatul Hunedoara; buletinul din comit. Alföld, asemenea protestează contra încorporării la comitatul Arad; ear memoriul Zarandului către guvern şi către dietă arată, cu date pozitive, că acest comitat al Zarandului se poate susţinea şi în teritoriul său de astăzi (1876). Pentru încunjurarea nemulţămirilor şi amărăciunilor unui mare număr de cetăţeni, cere din nou păstrarea Zarandului şi pe mai departe.

La desbaterea asupra bugetului cultelor şi instrucţiunii, a luat earăş cuvântul *Sig. Borlea*. In

ședința din 4 Dec. 1876, arătând că: Onoratul guvern ungar a fost învitat, dela supremul loc (din partea coroanei) încă înainte cu doi ani, în 1874, să ridice un gimnaziu (liceu) la Caransebeș, unde românii formează marea majoritate a locuitorilor, au edificiul necesar construit pe banii lor, — și totuș școala aceasta până azi nu există. Fostul regiment de graniță în Transilvania, regimentul întâi, ca și reg.-ul 13 de graniță bănățean, în jurul Caransebeșului, dispun de fonduri care voesc să le folosească pentru școale; — on. guvern însă le pune fel de fel de piedeci, în special nu admite caracterul lor confesional. De ce? Să o spună dl ministru. Cărțile școlare ni se confiscă, învățătorii români sânt alungați, pentru a fi înlocuiți cu străini necunosători ai limbii poporului. Ce progres va face cultura lui acolo, unde învățătorul nu știe vorbi cu școlarii? Comitatul Hunedoarei, cu împrejurimea Deveii, este arătat în tabloul ministerial ca unul dintre cele mai napoiate în cultura poporului, și totuși se trimit acolo învățători cari nu știu românește. Poporul Zarandului e mult mai sărac decât al Hunedoarei, totuș în privința învățământului primar Zarandul stă mai bine cu mult, decât Hunedoara și alte comitate locuite de români. Din ce cauză? Fiindcă în Zarand, ca și la Făgăraș, în fruntea administrației au stat bărbați *români*, cărora li-a succes să subțieze năzuința guvernului împedecătoare de cultură; pe când, în alte comitate, unde nu erau români în frunte, nu numai că n'au slăbit năzuința dlui

ministru, cî au și sporit-o! Tocmai din acest motiv, Zarandul a trebuit să fie desființat, ear administrația din Făgăraș luată din mâinile române. Eată felul și măsura în care guvernul maghiar promovează cultura popoarelor nemiaghiare din țara aceasta" ...

Anul 1876 s'a încheiat cu sugrumarea prea românescului comitat al Zarandului.

Diregătorii lui, cu familiile lor, se risipesc plecând, — cum spune una din scrisorile lui Ios. Hodoș către Simeon Balint, — „*ki ki a merre lát*“ ...

Singur *Borlea*, deputatul al doilea trimis de Zarand, stă pe loc, ca om fără familie, credincios ținutului cu văi și dealuri blând romantice, cu pământ sărac în grâne, dar având mine de metale nobile și cărbuni; e vestit în unele fructe, ca b. o. cireșele-moacre din satul București, merele mici aromatice din Bulzești și prunele bistrițe de pretutindenea. Și, mai pe sus de toate, e ținut curat românesc*), mândru în amintirile sale istorice, de mișcări religioase și naționale, cu răsunset peste veacuri, și prea vrednic ca să fie înălțat și răsplătit prin ajutorul și grija deosebită a stăpînirii de astăzi și de mâne.

*) Zarandul, în anul 1846, avea 53,727 suflete, din acestea peste 52 mii erau românești, restul îl formau abea câteva sute de „nemeși“ unguri și de nemți funcționari și lucrători ai minelor; ortodocșii se găseau în număr de 51,768, ear uniții 345, — scrie fostul fișpan *Kozma Pál* în cartea sa: *Zaránd-vármegye, Kolozsvárt, 1848, pag. 49.*

CUPRINSUL

	<u>Pag.</u>
Cuvânt înainte	3
<i>Scrisori și adrese dela:</i>	
Christianu	5
Bărnuț	6, 18, 19, 20, 29, 32
Groze	8
Papiu	10, 11, 21—26, 34, 57
Rațiu (?)	12
Moroianu	13, 15, 16, 17
Balint	27, 31
Academia Eșului	27
Maior	28
Hodoș	31, 40, 52, 66
Barîț	34, 62
Români din Lăpuș	37
Măcelariu	38
Frâncu	41—44
Maniu	45
Boeriu	47
Romanu	51
Craioveni	54

	<u>Pag.</u>
Braşoveni	54, 62
Bucureşteni	56
Academia sibiană de drepturi	58
Şuluţ mîtr.	58
Zărăndeni	60
Urminiş	61
Români din Dobra	63
Făgărăşeni	63
Răşinăreni	64
Viteazu	65
Laurianu	65
Albini . BCU Cluj / Central University Library Cluj	66—75
Brote	75—77
Jarnik	77
Axente	79
Ciorogariu	81
Popea, episcop	83
Babeş	85
Barcianu	86
<i>Adaos</i>	87—125
<i>Figuri</i> 10, 11, 12, 14, 28, 29, 32, 35, 39, 51, 59, 66, 67, 69, 70, 74, 75, 76, 78, 81, 83.	

